

INTERVJU SA DON MATEJOM PALIĆEM

Janjevo | Datum: 23. avgust i 28. avgust 2019. godine
Trajanje: 126 minuta

Prisutni:

1. Don Matej Palić (Intervjuisani)
2. Erëmirë Krasniqi (Vodila intervju)
3. Anita Susuri (Vodila intervju)
4. Besarta Breznica (Kamera)

Simboli u transkripciji, neverbalna komunikacija:

() – emocionalna komunikacija

{ } – sagovornik objašnjava nešto gestovima.

Druga pravila transkripcije:

[] - dodatak tekstu kako bi se pomoglo razumevanje

Fusnote su dodaci koji pružaju informacije o mestima, imenima ili izrazima.

Prvi Deo

Anita Susuri: Možete da se predstavite, da nam kažete nešto o Vašoj porodici, Vašim precima?

Don Matej Palić: Vrlo rado. Ja sam Matej Palić, rođen u Janjevu 11.07. '64. godine od oca Gašpara, majke Magdalene, rođene Macukić. Jedanaestoro djece nas je bilo u obitelji, znači iz mnogobrojne obitelji. Sedmi sam po redu, sedam sestara i četiri brata. Evo od nedavno sestra mi je umrla početkom maja jedna, tako da nas je sada desetoro živih. A iz obitelji nas ima 122, svi su oženjeni, udani, u Zagrebu žive. Većina mojih svih, svi su baš u Zagrebu. Roditelji su mi umrli u Zagrebu 2001. i 2007. tata 2001. a mama 2007. tako da smo i dalje povezani.

Ja sam jedini još ostao tu na svojim ognjištima ako se može reći, ali ne zbog drugoga nego zbog razloga službe koju imam ovde, koju obnašam, a to je da sam evo od '90. godine nakon što sam završio osnovnu školu u Janjevu '79. nastavio klasičnu gimnaziju četiri godine u Subotici i nakon toga, '83. do '90. sam završio fakultet i tadašnju Jugoslovensku Narodnu Armiju, vojsku u Rijeci. '90. godine sam, evo sad će biti 29 godina kako sam zaređen sa svećenika znači u istoj ovoj crkvi, u istom ovom mjestu, 15.09. sad će biti 29 godina uz prisustvo moje mnogobojne obitelji, rodbine koja je evo došla tada iz Hrvatske sva i bilo je malo čudno, interesantno pošto mi je obitelj u Hrvatskoj, zašto se ja vraćam na Kosovo.

Naime, ja pošto su mi tu korijeni znači djedovi, pradjedovi, mi smo porodica Karamatić, Palić, nekada u vrijeme Turaka je bio poznati jedan iz moje obitelji Mato. I onda su ga Turci, pošto je bio jak i uviđajan u mjestu, onda su ga zvali Crni Mato, Kara Mato, crni je bio. Tako da ja nosim ime po njemu iz obitelji, i ima nas u mojoj obitelji, od tate više Mata koji nosimo ime na tog Kara Matu. Međutim, prijašnje prezime nam je bilo Palić tako da smo mi iz moje te velike obitelji odmah, to je jedan kako se to albanski kaže *fis*¹ ili krug, loze odmah ispod crkvene ograde.

¹ *Fis* je albanska ekogamna srodna grupa koja poput latinskog gena uključuje i osobe koje dele predaka. *Fis* se može definisati kao grupa patrilinskog porekla i ekogamna jedinica čiji su članovi imali zajedničko vlasništvo. Članstvo u *fis*-u je zasnovano na zajedničkom mitološkom muškom pretku.

Ovdje, tu su Karamatići, većina od nas je prešla ponovo na prezime Palić tako da su moje tetke neke Karamatić, tata je bio Palić i tako da smo... I onda su malo zanimljivo za nas da dok se n objasni povijest našeg prezimena i naše loze: "Kako to da ste svoji braća, rodbina a jedni Karamatić a jedni Palić?" Ali to jedan, baš bila jedna oaza gde su živeli samo ti Karamatići. Tako da sam ponosan na tu svoju lozu i porijeklo. Ja sam nešto radio, ima nas mnogo i evo kažem, to je takav utjecaj pošto smo bili ispod crkve, bili smo jako od djeda i bake u kući, i kasnije od mame i tate usmjeravani ka toj vjeri katoličkoj kojoj pripadamo, gdje smo kršteni i bili smo uglavnom svi jedanaestoro sudionici, na tim slavljinama u crkvi.

I onda normalno, od jedanaestoro djece, evo jedno da bude i dano crkvi, to sam bio ja. Ne, nikakva prisila nego je to bila sama moja volja da ja izaberem taj poziv, da budem evo svećenik. Inače, ovo mjesto je poznato po tome, po toj duhovnosti zato što je u mjestu nekada, iako je bilo razvijeno, znači kažu da je Novo Brdo i Janjevo, da su bila ta rudarska mjesta u ono doba. Znači od 1303. se spominje Janjevo prvi puta kao rudarska kolonija, da su tada ljudi živjeli ovdje jako luksuzno i bogato. Znači imali su zlata, tako da je od tada kod nas se do evo prije možda 20 godina gajio taj livački zanat. Separacija rude, čak su imali u privatnim kućama radionice gdje su separirali rudu.

Znači bili su vrsni majstori, tako da se ovdje proizvodilo mesing, aluminijska, bakar, raznorazno posuđe kućno. Prodavalo se to po svim krajevima svijeta, čak ima u Moskvi u muzeju prsten koji je rađen ovdje. U muzeju u Moskvi, imamo i u Bugarskoj u Sofiji isto također nekakve djelove koji su rađeni ovdje. Tako da su ljudi bili vrsni majstori, vredni, marljivi i od tog rudnika svilo se ovo Janjevo gdje jesmo. Tako da je to mene uvijek privlačilo, i povijest Janjeva i volja, i želja, ljubav prema ovom kraju i '90. godine ja sam došao ovdje. I do '97. godine sam bio na službi tu, kasnije sam bio premješten u Letnicu, 11 meseci i '98. godine ponovno sam vraćen službeno ovdje.

Tako da evo, do dana današnjeg obnašam tu službu duhovne brige za vjernike katolike koji pripadaju ovom terenu opštine Lipljan, a ujedno evo zadnjih godina, kad je bio rat i u Hrvatskoj, i u Bosni, kasnije bombardiranje na Kosovo, rat na Kosovu, sve sam to proživio ovdje. I tako da je moja služba nije više samo na duhovnom polju nego je sada kako je znatno smanjen broj Hrvata u Janjevu, znači '91. godine je bilo 4.551 Hrvat, kad sam ja bio tu na službi. A evo sada imamo nažalost samo 188 Hrvata. Rat u Hrvatskoj je pospješio da su mnogi ljudi od nesigurnosti, od skučenosti tog tržišnog prostora bili su pozivani u Jugoslovensku Armiju, mladići i oni su počeli bježati da se ne borimo protiv braće u svojoj zemlji, našoj domovini Hrvatskoj.

Tako da su mnogi počeli bježati a onda kada uđe među narod ta nesigurnost, jer je konfiguracija mjesta takva da su se ljudi počeli bojati, odlaze nam mladići, šta će biti s nama... Samo jedna digresija, u ulici kojoj ja sam odrastao kao dijete, bilo nas je od deset kuća 111 djece. Tako da je bilo 1200 djece samo u školi, i u crkvi znači osam razreda, 1200 djece. Možete misliti koliko je to bilo natalitet jak ali taj natalitet je bio u tom smislu prihvaćen obiteljskog života, Božjega dara. Znači vjera i mi smo bili svi mali obrtnici, znači mi smo imali doma, u našoj kući imali smo vinograd, njivu i to smo radili. Ali smo imali i obrt, proizvodili smo neke ukrase od plastike, igračke. Tako da se od toga moglo

živjeti. 750 je bilo privatnih mini fabrika u Janjevu. Što livačkih, što plastika, što koža, raznorazne aktivnosti i bilo je ljudi koji su se bavili stočarstvom i poljoprivredom. Tako da je Janjevo cvjetalo. '80ih godina, '70-'80ih godina kada dolazi najveća renesansa i procvat Janjeva, izgradnja, modernizacija, '91. doživljavamo taj rat u Hrvatskoj i onda nastaje iseljavanje. Tako da je od...

Erëmirë Krasniqi: Možemo li malo još da ostanemo u Vašoj, u Vašem detinjstvu? Kakav je bio život? Vaše prvo sećanje i to.

Don Matej Palić: U obitelji, pa to je jedan, da. Moje sećanje, ja nešto pamtim od tako, četvrte-pete godine, imam jednu sestru koja pamti sve. Ona sad živi u Zagrebu, Ankica koja zna sve naše detinjstvo i ja sam rekao da ona to malo napiše, međutim evo ja sam kažem bio sedmi i imao sam starijeg brata, najstariji brat Branko, onda idu četiri sestre pa onda smo dva sina, znači brat i ja, onda opet dolazi sestra pa brat i još dvije sestre. Tako da smo bili tako mješano međutim ja mogu reći, bio je to zanimljiv jedan ritual i tempo i pravila ponašanja u kući. Mi nismo znali puno za moderno vrijeme tada ali smo bili svi obavezni da doprinesemo svojim radom koliko god da imamo godina, svojim radom da ide napred razvoj obiteljski.

Znači kako god krenemo, odrastamo, mene recimo moja najstarija sestra, kako je mama radala svake dvije godine, onda je mene najstarija sestra od devet godina preuzela. Imala je devet godina, ona je uzela, preuzela obavezu majke da ona mene odgaja, da ja s njom spavam, da me hrani, da radi. Tako da su te sestre koje su eto srećom ovaj, bile starije od nas, one su praktički brinule brigu o nama, i hrana, i pranje i sve. Mama je imala druge obaveze a to su bile recimo kuhanje, šivenje, pletenje, taj jedan kućni je bio. Tata je bio brica, i jedno vreme konobar. I on je svojim radom doprinosio ali smo bili živjeli mogu reći skromno ali uvijek zadovoljni sa tim što smo imali.

Znači mi smo morali raditi svi, kako god koji odraste, ja se ne sjećam da sam nekada bio besposlen. Nego kako smo radili to od plastike onda smo uvek nešto mi imali, montirali. Imali smo veselo detinjstvo, radosno. Sa tim recimo radom naveče, kada bi svi završili taj posao, onda bismo bili zadovoljni jer smo nešto napravili. Ritual je bio takav u Janjevačkim svim obiteljima skoro kako smo konfiguracijski jedni na druge usmjereni, onda se recimo subotom pralo, ponedjeljkom roba, znalo se šta se jede kojim danom. Petak je bio posni dan i to se znalo šta se jede, tako da smo nekako svi bili vrlo živi, vrlo aktivni.

Znali smo se i potući normalno, ali kad smo spavali u jednom krevetu po troje, jer bila je puna kuća. Petnaestoro ljudi, ali je uvijek bilo sa jednim smislom života. Znači nikada nama nije palo na pamet da ćemo negde otići od kuće ili nešto napraviti tako. Uvijek smo bili odgajeni i od bake i od majke da budemo strpljivi, da budemo vredni, poštteni i ponosni na ono što smo imali. Tako da ja sam sretan da sam imao takvo detinjstvo i da sam imao tu obitelj.

Erëmirë Krasniqi: Da li je Vaša porodica imala neku radionicu?

Don Matej Palić: Imali smo radionicu, imali smo male mašine za proizvodnju plastike. Recimo mi smo proizvodili kalimero, proizvodili smo muštikle, proizvodili smo neke ukrase, privjeske a onda smo znali kada nije bilo to dovoljno jer nas je bilo puno, mogli smo raditi, onda smo znali uzimati od drugih ljudi koji proizvode recimo cvijeće, zvečke, motore, kola, traktore, plastične lutke, mi smo to znali uzimati kod nas u rinfuzi i onda bismo to montirali. Tako da smo i drugima pomagali da bismo mi zaradili da možemo živjeti. Tako da ja se sjećam kada sam ja trebao poći u srednju školu u Subotici, to je bio prvi moj izlazak malo dalje. Jer nigde osim Prištine i Letnice nisam izlazio zato što je to tako bilo vrijeme. Onda je trebalo ići na vlak, prvi put da sam video voz u životu, trebam ići u grad, kako ću. Brinuli su roditelji, gdje će to dijete sad u Subotici, Subotica je bila za mene...

Erëmirë Krasniqi: A koliko godina ste imali, 16?

Don Matej Palić: 15, niti 15 punih. Niti 15 punih tako da je to bilo prvi koji je otišao od kuće sam eto bio ja. A onda kasnije je bilo brat najstariji se odselio u Zagreb pa sestre i tako dalje.

Erëmirë Krasniqi: A tržište jeste imali za te igračke koje ste pravili?

Don Matej Palić: To sve mi smo proizvodili, onda su tu je bilo nekoliko velikih dućana, to su magacini bili koji su prodavali na veliko tu robu. Mi smo njima davali, onda su ljudi, većina naših je trgovala sa Skopljem, znači utorak i petak je bilo Skoplje, subota je bila čini mi se Đakovica ili ponedjeljak. Onda je subota bio Uroševac, oni znači sva se ta roba plasirala ovdje po kosovskim pijacama četvrtak, vikend i tako, ne mogu se sve ja sjetiti sad kakav je bio raspored. Međutim to je išlo se svako jutro, rano su se ljudi ustali ti koji su vozili, imali su kombije. Oni su se tako te dane kada treba ići na te pazare, na pijace, ujutru u tri sata pakiraju se i kreću na prodaju.

Preko ljeta, znači negdje od 10-11. maja do kraja devetog mjeseca išlo se sezonski raditi na moru. Znači od kad se pređe Crna Gora, Hrvatska dakle ta potreba, te proizvodnje koja se u Janjevu događala, znači te proizvodi koji su trebali se negdje prodati da bi obitelji opstale, da bi se održali u životu, mnogobrojne znači velike obitelji, je bila da se to prodavalo na tržištu i po gradovima tada bivše Jugoslavije a i šire. To su bili ljudi koji su bili takozvani *pečorbari*, ili trgovci koji su negdje od početka petog mjeseca ili polovice do kraja desetog mjeseca bili odsutni od obitelji. Znači sami su živjeli, obitelji su bile ovdje.

Oni su tu robu prodavali i kasnije negdje oko, krajem desetog ili početkom jedanaestog bi se vraćali obiteljima, vraćali bi se u Janjevo. Uglavnom koji su eto rasprodali svu tu robu i tako se od tog prihoda prodaje živelo se praktički cijelu zimu i pripremao se materijal, znači proizvode tijekom zime ponovno za sljedeću sezonu. Mnogi ljudi su kratko dolazili doma, većina koji su bili stacionirani po tim pijacama gdje su imali svoje štandove i dućane. Oni bi ostajali i tijekom cijele godine ali bi par puta godišnje dolazili doma po nedelju dana, po dve nedelje.

Znači to su bili uglavnom crkveni blagdani kod kojih su se oni ne bi radili pa bi bili sa svojim

obiteljima. To su recimo Dušni dan ili Dan mrtvih, Svi sveti 1. i 2.11. onda su to božićni praznici i novogodišnji, Uskrs i 9. maja Sv. Nikola. Znači četiri-pet puta godišnje bi bili kratko ali bi bili sa svojom obitelji. Tako da se ja sjećam i mog tate koji je radio u Zrenjaninu, znači taj kraj Banata i Bačke držao. Pa je znao od Ratka da je odrastao najstariji, on je bio da mu pomaže pa je sestra sljedeća koja je odrasla, već bila nakon osnovne škole i ona je išla pomagati tati.

Tako da su oni držali te sajmove, vašare sa štandovima i prodavali svoju robu. Tata je dolazio rijetko doma, mi smo ga rijetko viđali ali smo ga rado čekali jer smo znali da će nam tata donijeti i novac a i uvijek nešto za svakoga, od garderobe ili uspomene koje bi donio za doma. Dok nije evo kasnije kada je počeo raditi kao brica u Janjevu, bio stalno kod kuće. No taj ritam nama nije smetao niti obitelji jer smo mi znali da tata dođe i da tata treba ići. Zbog čega, radi naše egzistencije. Tako da su mnogi muškarci živjeli godinama udaljeni od svojih obitelji ali se znalo da oni privređuju, oni zarađuju da bismo mi opstali i da bi obitelj živjela.

Janjevo tada, u mome detinjstvu kako ja pamtim, je bilo zaista u jednom velikom procvetu ili renesansi. Tako da smo mi imali sve u Janjevu. To je bio jedan mali gradić koji je imao sve što je bilo potrebno ljudima, građanima za život. Znači sve vrste dućana, sve vrste prodavnica, ne samo mi što smo radili nego je bilo i u centru takozvana čaršija gdje se odvijao taj život trgovački. Znači od jutra, ranog jutra kada je na crkvi, u crkvi se javljalo pozdrav zvono, ljudi bi se ustajali, pripremali se za svoj rad, koji su išli u dućane, koji su išli u trgovine ili u proizvodnju, neki poljoprivredu. Uglavnom cijeli dan bi se radilo, navečer opet bi zvono zvonilo i to je bio znak da treba prestati raditi jer počinje služba u crkvi. I tada bi prestali raditi i nakon toga bi muški, muškarci, domaćini izašli u čaršiju u centar i tamo bi dogovarali te poslove, biznise, trgovinu, prodaju, razmjena artikala i tako. Tako da je to trajalo...

Erëmirë Krasniqi: Da li je bilo ljudi od vani što je došlo u Janjevo?

Don Matej Palić: Pa mi smo evo, stratejski smo tako mjesto konfiguracijski urađeno da u Janjevu, ko god je došao od stranaca, bilo je svakako, ovaj uglavnom Janjevci su se znali. Bilo koja nacionalnost su bili, mi smo se svi poznavali i ko je god došao u Janjevo iz vana, morao je doći u čaršiju, primjećen je bio, {telefon zvoniti} nakon što ga primjete, on se morao vratiti. Tako da, bilo je došljaka, ljudi su radili, dolazili ovde za trgovinu, za proizvode koji su Janjevci imali. Tako da se to i ovdje prodavalo jako puno, ne samo da su naši odlazili nego su mnogi dolazili tu da kupuje te proizvode.

Pogotovo je bio poznat Janjevački sir koji se ovdje radio posebno od domaće stoke, znači ovce i koze. I proizvodnja Janjevačkog sudžuka, tako da danas mnogi pate za tim (smeši se) koje srećem ja ljude van Janjeva: "Oh, je li ima još Janjevačkog sudžuka?" Znači Janjevo je bilo jedno poznato mjesto u tom velikom razvoju. Mi smo tada u mom djetinjstvu imali čak, Opština je bila u Janjevu, imali smo svoju policiju, imali smo svoju biblioteku gradsku, imali smo Dom kulture gdje su nastupale mnoge velike tada zvijezde, ličnosti kao Mišo Kovač...

Erëmirë Krasniqi: Je li se Vi sećate toga, bili ste ovde?

Don Matej Palić: Da, da, da, ja sam bio tu, ja se sjećam. Ja sam bio na koncertu Doris Dragović, Mišo Kovač, Lepa Lukić i tako. Bilo je puno tih velikih zvijezda koje su ovdje dolazile jer kažem, to je bilo nešto bogato mjesto gdje su mnogi vrlo rado svraćali, te poznate ličnosti. Čak smo imali i kino dvoranu, kao dijete sjećam se da smo mnogo imali puno tih događaja, filmova. Ja sam kao dijete nastupao u školskom zboru, crkvenom zboru, u folklornoj grupi. Znači sve smo imali, i kulturno i što se tiče razvoja, što evo ne možemo se danas pohvaliti jer smo imali i školsku biblioteku, imali smo gradsku biblioteku gdje smo rado odlazili i uzimali knjige.

Imali smo svoj elektro urjed znači kad je bila Opština, tako da je bio jedan veliki, veliki ovaj... Događalo se nešto u Janjevu, što je bilo moguće tada u to vrijeme, znači '70ih, '80ih godina među poznatijim mjestima na Kosovu, što se tiče razvoja. Nažalost, danas nemamo nijednu od tih kulturnih institucija osim što evo ja nastojim sa članovima udruge, Hrvatske udruge i mladih i Sv. Nikole Janjevo da održimo neki kontinuitet, pomalo biblioteke, čitanja, rada sa djecom, rada sa mladima. Imamo te recimo proizvode raznorazne, da održavamo neku tradiciju, da djeca se privikavaju mladi da trebaju nešto raditi.

Tako da imamo te umjetničke radionice, imamo dramsku sekciju gdje svake godine ili mi nastupamo u Zagrebu ili u Kistanju gdje su naše zajednice ili svake treće godine se to održava ovdje u Janjevu krajem aprila ili početkom maja. Tako da se tu skupe mnogi učesnici, sudionici tih manifestacija i onda uglavnom kažem evo gajimo i preko godine, više puta mi imamo tu grupu dramsku i recitatorsku koja sudjeluje na raznim crkvenim slavlјima. Znači to je uz Božić, uz Uskrs, uz neke još događaje kada Janjevci dođu, onda mi nastojimo da sve te glumačke amaterske sposobnosti iskažemo, izrazimo.

Zapravo je to cilj da se ne ugasi ovo o čemu sam pričao, da Janjevo treba razvijati svoju povjest, svoju kulturu i svoju tradiciju. Znači uglavnom je to na Janjevačkom dijalektu koji je poznat u ovom kraju svima. A to je sastav jednog govora, komunikacije između ovih ovdje nacionalnosti koje žive u Janjevu, sastavljen od raznoraznih narječja. Znači imamo tu dalmatinsko, vranjanski, makedonski, albanski, turski utjecaj tih svih kultura a moj je zaključak, niko to još nije analizirao zašto, koji su to izvori tih riječi, ovo što sam prije govorio da su naši odlazili radom, *pečorbarili* po svim tim krajevima i onda su morali normalno naučiti lokalne jezike tih ljudi da bi lakše prodavali.

Kad bi došli oni natrag u Janjevo kratko, par dana, onda bi se to nekako, te razne riječi, ta fonetika i govor i čak ja se sjećam da je moj tata govorio jako rastezao kao Lale u Vojvodini. I kad bi došao, onda tamo bilo smiješno ali po malo, malo mi smo navikli da tata tako govori. Tako da su mnogi radili u Vranju, bio je jako veliki broj u Vranju, Gnjilanu, taj moravski kraj, pa su i to donosili kod nas. Mnogi su bili u Dojranu, Ohridu, Strumici, Skoplju, Skoplje skoro svaki utorak i petak se odlazilo. Tako da su ti utjecaji kod nas jako vidljivi i dan danas uočljivi, makar ja to gajim jer je mali broj još ostao Hrvata, da se to povrati i pišem na tom dijaletku koliko se može, da bi se sačuvalo, da mladi ne zaborave to.

Jer ipak je to bez obzira koliko je utjecaja tih raznih krajeva i naroda, ipak je to ostalo naša tradicija. Recimo interesantno je, osim tih, tog govora i dijalekta, da čak mi smo imali još je jedna samo žena

starica koja nosi *dimije*² i tu narodnu nošnju staru, mi smo imali taj utjecaj turcizma još od ne pamtim se kada su počele. Ali sigurno da ima preko 200 godina kada su počele žene naše nositi *dimije*, što evo imamo i fotografije kako su nosile male devojčice, koju vrstu *dimija*, kako su nosile cure, kako su nosile nevjeste, mlade žene udane i kako su nosile starice. Znači to je bilo, po tome se znalo, po *dimijama*, po toj nošnji gdje to, gdje smjestiti, gdje pripada ta ženska osoba.

Erëmirë Krasniqi: Kakva je bila Vaša veza sa Hrvatskom u prošlosti do danas?

Don Matej Palić: Pa jako velika, mi smo čak, mi smo to uvijek gajili, uvijek se to gajilo. Većinom su to bili prosvjetitelji, čak i moj pradjed '14. godine koji je odveden kao hrvatski učitelj, Filip Čimarić i još jedan ima Berišić. Imali smo hrvatsku pučku školu znači još početkom 19. stoljeća u Janjevu je bila hrvatska pučka škola. Oni su zbog tada '14. godine već je počeo Prvi svjetski rat, i tada je bilo raznoraznih tih političkih prebiranja ovde i nacionalizama pa su ih odveli i vjerojatno su odvedeni negdje kao hrvatski učitelji jer nisu se htjeli odreći svog nacionalnog identiteta. I oni su odvedeni negdje prema Štipu u Makedoniji, tamo su sahranjeni, negdje su sahranjeni. Gdje, ispitivali smo, tražili, to je baš moj pradjed, od moje bake otac. Tako da to gajilo se uvijek povezano sa Hrvatskom.

Mi smo čak imali u vrijeme Turaka kada je ovde bilo ovaj *janjičara* i svega, mi smo imali konzula dubrovačkog koji je stolovao u Janjevu i plaćao se *danak*, znači porez direktno konzulu i Mletačkoj tada, Dubrovačkoj republici. Znači Janjevo nije plaćalo *danak* Turcima nego je bila proizvodnja zlata i svih tih, bogato. I onda se plaćao *danak* i porez Dubrovačkoj republici. Znači nikada nije ta prekinuta veza Hrvatske i Hrvata ovdje *dapače*, zato je nastalo ovaj taj hrvatski identitet i ta hrvatska svijest da smo Hrvati, došli prije sedam tisuća, sedamsto godina iz Dubrovnika.

Uvek se to gajilo i kroz crkvu i kroz vjerske običaje koje imamo još što se danas pojavljuju neki običaji u Dalmaciji, ponovo se pokušava obnoviti a mi ih još uvijek ovdje držimo. Bez obzira koji je broj vjernika. Tako da je crkva gajila to uvijek, i moji prethodnici i danas to gajimo. '91. godine kada je počeo rat u Hrvatskoj, normalno bilo je kobno za nas, teško vrijeme. Tada počinje iseljavanje ali ta veza sa Hrvatskom, znači naš narod odavde Hrvati, uglavnom se vraćaju domovini, vraćaju se Hrvatskoj. Zagreb, imamo sada u Kistanju '96. godine koje je tamo nastanjena, imamo veliki broj u Dubrovniku naših, veliki broj u Osijeku i Splitu ali gro stanovnika je u Zagrebu. Čak evo i mojih desetero braće i sestara koji su odselili tamo, oni su svi sa svojim obiteljima u Zagrebu.

Uglavnom, većina od nas je od '91. pa nadalje i uz pomoć Hrvatske i vlade ili države, samostalne dobili smo i hrvatska dokumenta. Tako da mislim da par njih još uvijek ne zato što ne mogu dobiti, nego eto jednostavno nisu podnijeli zahtjeve za hrvatsko državljanstvo, ali većina nas ima i državljanstvo i dokumente sa kojima i dalje komuniciramo i mnogo na lakši način znači, ne trebamo vize nikakve za nigdje jer nam je Hrvatska to omogućila, po Članu 16. o pripadnosti Hrvatskoj, hrvatskom nacionalnom identitetu i državljanstvu Hrvatske.

² Bele satenske pantalone koje su uske na zglobu, turski stil. Izrađuju se sa oko dvanaest metara tkanine.

I dan danas surađujemo jako puno sa uredom za dijasporu Hrvatske i preko tih naših udruga, evo imamo i nekakvu pomoć Hrvatske, ne jako veliku, jer je Hrvatska sada u ekonomskoj krizi i političkoj kao što i čujete. No nas to boli i žao nam je da je tako (smeši se) jer je to naša domovina. Uglavnom evo kažem, tendencija je i tih mladih, nama je Hrvatska kao obećana zemlja, nažalost Hrvatima su druge zemlje evropske kao obećane i izvor egzistencije. Ali mi još uvijek kažem evo, svi ovdje gravitiramo Hrvatskoj.

Erëmirë Krasniqi: Da se vratimo kod vašeg života. Kako ste odlučili da postanete sveštenik?

Don Matej Palić: Pa evo ne znam kako... Ništa neobično ali to je taj moj recimo, angažman i u crkvenom zboru ja sam negdje od drugog razreda počeo pjevati u crkvenom zboru dječjem. Nastupali smo, imali smo velike koncerte, slavlja u crkvi su bila isto propraćena tim zborom, hor dječji. A od prvog razreda kod nas znači od krštenja, ja sam kršten sa šest dana, već mi ulazimo u taj crkveni vjerski život. Praktički obitelj moja mnogobrojna, to je bilo normalno, nije bilo nikada upitno da li ćemo ići u crkvu ili ne, redovito se išlo na sve crkvene aktivnosti, mise, službe koje su se događale. Mnoge pobožnosti koje smo imali ovdje i koje i dan danas gajimo, i evo od prvog razreda kad mi se upišemo u školu osnovnu, civilnu, tako se upisujemo i na vjeronauk. Tako da smo mi ovdje bili stalno, neprestano u tom jednom razvojnom vjerskom da kažem odgoju.

Od prvog dana sedme godine, od prvog škole, prvi dan je vjeronauka. E onda kasnije imamo te mi sakramente koje primamo, ali je za Janjevo bilo čak i koji su bili nekoliko obitelji komunističke, znači muževi, očevi komunisti koji su radili po tim institucijama, bilo ih je par. Isto su njihove obitelji bile uključene u vjerski odgoj. Znači nije bilo da je neko sad bio obilježen ili mi bi stigmitizirali odmah ovdje, jer svi Hrvati se normalno bilo da idu u crkvu. Tako da sam ja i moja obitelj, svi, sestre su mi isto pjevale u zboru, je da smo vrlo muzikalna obitelj. Znači svih jedanaestoro, čak i tata i mama su pjevali nekada u crkvenom zboru.

I to je tako ostalo tradicija da nastupamo, da pomažemo u crkvi, da kako god smo mogli, i baka i djed, i otac, i mama i braća i sestre, svi, svi smo sudjelovali u pomoći oko spremanja liturgije crkve. Nisam ja nekako planirao to, međutim kad je došao upis u srednju školu, onda sam odjedanput me nešto primilo da idem, što moji nisu bili za, jer se mislilo da neću izdržati. Međutim ja sam odlučio baš čvrsto da hoću postati svećenik, što je bilo primer i jedan mladi svećenik koji je bio tada ovdje, on je jako puno radio sa nama, sa djecom, angažirao je da nas vodi na izlete i tako. I ja sam nekako gledao u njemu primjer, tako ću i ja biti i raditi. Nije bilo lako otići iz Janjeva, odvojiti se od obitelji, i to sam bio prvi koji je otišao u svijet, otići u Suboticu. Međutim evo kažem, tamo sam uz veliki napor, trud i volju izdržao tih četiri godine srednje klasične gimnazije Paulinum i nakon toga...

Erëmirë Krasniqi: A zašto u Suboticu?

Don Matej Palić: Pa ovdje mi nismo imali takvu vrstu škole na ovom terenu. Kasnije, kasnije osamdeset i neke godine, tako početkom, ja sam '79. otišao, negdje krajem '80ih je otvorena takva

vrsta škole i u Skoplju. Pa smo onda mi sa Kosova kandidati, kasnije su naši išli i u Skoplje. Međutim za taj dio terena, osim Hrvatske Srbija, Vojvodina, Makedonija, Crna Gora, čak smo imali i iz Bosne je bila samo Subotica. Znači to je bila klasična vjerska gimnazija. Jesmo se mi spremali uz sve normalne gimnazijske predmete koji svi srednjoškolci imaju u gimnazijama, mi smo još dodatno imali i grčki, vjeronauk, čak smo imali marksizam.

Najnormalnije znači program je bio tada po uređenju Ministarstva prosvjete ali smo imali dodatne predmete za koje smo se mi spremali da evo budemo to što smo imali volju, a to je svećeništvo. I živjeli smo internatski život, znači bilo je od jutra, pet i pol ustajanje i onda cijeli dan molitva, škola, disciplina, red, rad i učenje. Tako da smo bili pod jednim nadzorom stalnim, imali smo određene dane rasporeda, dnevnoga reda kada učimo, kada izlazimo, kada smo na šetnji, kada imamo izlete ili bilo šta. Ali uglavnom je bila ta stroga disciplina pod nadzorom crkve i crkvenih poglavara.

Kasnije '79. to je bilo '79. godine kad sam otišao, '83. godine odlazim u Rijeku na fakultet, također jedna visoka bogoslovska škola u Rijeci. I tamo završavam evo fakultet '90. godine sa jednom godinom vojske normalno, i vraćam se ovdje '90. godine. Evo sada ću biti 30, 29 godina...

Erëmirë Krasniqi: Nije Vas uhvatila bitka, rat tamo?

Don Matej Palić: Ne, za vrijeme rata '90. godine sam se ja vratio ovdje i onda je '90. već počelo u devetom, osmom mjesecu u Hrvatskoj. Tako da mnogi moji, moja rodbina znači od maminih i tatinih koji su tamo već živjeli, a i moji braća i sestre su došli uprkos tim nedaćama i pobunama već koje su počele u Hrvatskoj. Ipak su stigli na to slavlje, 15. i 16. devetog '90. a mnogi moji su eto bili u strahu i nisu mogli sudjelovati na tom slavlju. Međutim tada je Janjevo još bilo puno i tako da je bilo veliko veliko slavlje, to je bila zadnja, zadnja proslava ređenja i mladimisljenog svećenika. Kasnije, ovi koji su kandidati bili i studirali u srednjoj školi, oni su kasnije već to po Hrvatskoj.

Međutim mi smo evo, u tim uvjetima koje smo imali kasnije pozivali njih da oni dođu i da tu slave sa ovom zajednicom koja je. Tako da evo, prošao sam sve te ratove, nedaće, prebiranja i Hrvatske i Bosne i Kosova želeći da opstanemo tu. I dan danas sam optimista i evo ne samo vjerski nego pokušavam i na sve druge načine da gajimo i dalje to što je Janjevo krasilo, resilo te ljude. Znači poštenje i marljivost, predanost vjeri, predanost nacionalnom identitetu uz maksimalno poštovanje svih koji oko nas i sa nama žive. Nećete čuti sigurno, ne vjerujem da ste u tim drugim intervjuima, možda ja ne znam šta se događa ali nećete nikada čuti da je u Janjevu bilo nekih razmirica ili nereda ili svađe među nacionalnostima koje žive.

Tako da sad iako smo mi možda dva posto od svega znači, 180 ljudi a ostalo su Albanci, ima i Roma, ima i Turaka, ima i evo jedna Bošnjacka obitelj. Znači suživot među građanima Janjeva je po nekom nepisanom pravilu i bontonu tolerancija, zajedništvo, poštovanje drugoga. Što evo, kada naši mnogi koji su otišli i Albanci po svijetu, i Hrvati, nekako kao da izgube to. I kad se vrate ovdje, vrati im se ta jedna nostalgija za onim što je bilo ovdje. E zato sad nastojim ja u djeci, u mladima, gajiti to kroz te

kažem manifestacije koje imamo i dalje i kroz vjeronauk koji držim, da ih i dalje da drže te vrednote časti, poštenja i ponosa ko su, šta su, gdje su, da bi mogli to ponijeti u svijet da tako i dalje nastave živjeti, da svoju djecu odgajaju. Nije to lako ali mislim da se može.

Drugi Deo

Anita Susuri: Htela sam da Vas pitam o uticaju crkve kroz ceo znači život ovde.

Don Matej Palić: Pa sigurno, od samog početka vjerovatno kao i ta grupa ljudi koja je došla iz Dubrovnika, prvo što im je bilo, to je da žive sa crkvom. Tako da su oni dolaskom ovdje sa sobom imali i svećenika koji ih je, imao je te obrede sigurno, liturgijske. I kasnije taj kontinuitet crkve nikada nije prekinut. Čak kada su bili tisuću sedamsto i tako početkom godine, biskup koji je bio kosovski znači skopski, on je zbog svih tih nedaća i ratnih zbivanja i osvajanja turskog, osmanlijskog carstva i rušenja svega, on je došao ovdje jer u Janjevu je bio i tada mir, osim što sam rekao da su ljudi morali prihvatiti žene, nošnju ali niko nije rušio ništa. Crkva je jedno vreme zabranjena da se koristi ali čak je i biskup tadašnji stolovao u Janjevu.

Znači crkva je uvijek bila ta koja je bila vodilja zato i je na takvom mjestu u centralnom podignuta i tako velebna, da dominira ovim prostorom i da bude taj poziv svima. Znači svi su bili usmjereni na crkvu, čak kada nije bilo ni satova, crkveni sat je i zvono prije tog sata na tornju, zvono je oglašavalo i javljalo ljudima šta se sve događa. Znači, bilo je potpuno povjerenje i pouzdanje u crkvu. I kod tifusa koji je vladao 1850-1860 godine tako, kada je tifus bio, ljudi su s vjerom u Boga podnosili sav teret. Kasnije, negdje iza Prvog svjetskog rata, opet dolazi jedan pogub, jedna bolest, i tifus i kuga koja ih savladava.

Međutim oni se, opet Janjevci, s vjerom u Boga i crkvu, ohrabreni svećenicima, predaju Bogu i gradi se '35. godine jedna zavjetna crkva u Brusu, u Pešteru, koji je udaljen od nas evo kad idemo pješice, jedno dva sata ali to novobrdski, Slivovo kraj, tamo se daruje zavjet Sv. Sebastijanu, napravićemo crkvu, bili su bogati, samo da prestane bolest. Tako da evo i danas ta crkva je Sv. Sebastijanu zavjet i dolaze mnogi mladi u januaru, što sam već napomenuo od 17. počinje, do 20. četiri dana. Hodočast je pješice, bilo kakvo da je vrijeme ili nevrijeme, za raznorazne bolesti. I dobivaju uslišanje, znači crkva je uvijek bila ta.

Pa evo ja mogu reći da danas ima pojedinih koji ne dođu, koji imaju Božić, Uskrs, kada su te neke velike blagdane, ne može ih se natjerati štapom, niti silom ali uglavnom sve, evo moja vrata su uvijek otvorena i danju i noću. I kad su zatvorena, zaključana, ali su za poziv bilo kakav, potrebe, otvorena. Rešavalo se tu, naši nisu navikli da idu na sud za bilo kakve razmirice, međe, svađe obiteljske i tako. Uvijek se to išlo i zato i danas ja kažem da sam ja često ovaj, i sudac, i advokat, i presude donosim (smeje se), slušam na crkvu. Što bi svećenik odlučio, i crkveni odbor, ljudi su to poštivali. Većina i dan

danas, znači sve je usmjereno na crkvu.

Tako da je bio najmanji broj, to su se svi čudili u ovom krugu, gdje se znalo dogoditi se svađe ili oko imanja, oko, u šumi seča, bilo šta ili obiteljske razmirice mislim sin, otac, snaja i tako. Nismo išli mi na sud, najmanje ima slučajeva Janjevaca da idu na sud, nego se sve rješavalo u crkvi. I to je dobro, znači poštivalo se tako. I ja danas isto kažem kad mi dođe tako neko, kažem: “Ma hajde sad jedan neka kaže pa drugi”, “Hoćete sad da ja kažem?” “Da, velečasni”. Onda kad ja kažem tako, presudim, oni dobro odu zadovoljni doma i to je nešto što evo resi taj narod i to je dobro. Teško je takvu vrstu života i ponašanja, teško mnogi svećenici i moje kolege prihvaćaju u Hrvatskoj a time i običaj tamo. Pa onda kažu: “Što ja imam raspravljati te njihove svađe i razmirice?” Pa kažem tako su navikli, tako da crkva je centralna.

Erëmirë Krasniqi: Ovde ste imali i školu, jel’ da?

Don Matej Palić: Da, osnovnu školu i dan danas imamo. Bilo nas je, kad sam ja išao u školu, 1200 djece. Znači to je bilo sve po četiri-pet razreda. Ja se sjećam, od prvog do četvrtog smo bili pet odeljenja, moja generacija, ‘64. Onda kasnije od petog do peti-šesti smo bili četiri, e već u sedmom razredu nas spajaju u tri odeljenja. I tako da smo ostali osmi razred tri odeljenja. Znači bilo je puno, puno djece ali već ‘70ih godina, zapravo... Janjevo, Hrvati, počinje to iseljavanje već ‘56. godine, ‘56. do ‘58. odlazi jedna grupa ljudi.

Erëmirë Krasniqi: Zbog čega?

Don Matej Palić: Pa ekonomski, ekonomski već je Hrvatska tada bila malo nakon Drugog svjetskog rata, onako već u jednom trendu razvoja. Pa su onda mnogi odlazili, naše obitelji, neki eto možda i zbog pritiska komunizma ili šta ja znam, pa je bilo lakše se snaći u Hrvatskoj. Tada već počinju ta iseljavanja, onda prestaje jedno vrijeme. Pa ‘67, ‘68, ‘69. isto odlaze mnogi, tako pojedinačno, ne kao što je bilo ‘90. godine nego pojedinačno odlaze evo jedna obitelj, druga, ne vraća se niko.

Znači oni se tamo snađu, uglavnom te biznise i posao, te mini fabrike nosili sa sobom i tamo nastavljaju taj rad i onda im je lakše komunicirati i prodavati na Jadranu. Nekad je počao i turizam, zapravo razvoj turizma u današnjem obliku u Hrvatskoj zauzimaju te pozicije po raznim mjestima na Jadranu, uz obalu normalno gdje prodaju svoje proizvode. Tako da se razvija jedna ulica u Zagrebu, trgovačka ulica, Janjevo kao što je bila ovdje čaršija, tamo se razvija jedna ulica Konjišćinska, to je vrlo...

[Intervju se prekida]

Tako da ta ulica je, tamo postaje jako luksuzna, bogata, poznata ne samo u Zagrebu nego po cijeloj Hrvatskoj, u Zagrebu Konjišćinska gdje mnogi naši biznismeni zauzimaju prostor, kupuju kuće od tih mještana, tih ulica stanovnika. I to su enormne cifre, veliki veliki novci, otvaraju se dućani veliki,

marketi po nekom standardu evropskom. I to je jedan procvat gdje se to, tu se sve događalo, kažem cijela Hrvatska je išla tamo, koji bi prodavali, tamo su kupovali na veliko, veliki su se otvarali dućani. Tekstil, obuća, bižuterije, plastike, baš svega što smo imali ovdje, oni prenose u Hrvatsku.

Znači to je taj '80ih, '70ih, '80ih godina početak, a onda kasnije '90ih godina to baš doživljava ta ulica. I ta ulica i sve oko nje ali se to zove: "Gde ćeš?" "Idem u Konjišćinsku da trgujem". Tako da su mnogi kažem, svi i na malo i na veliko se tamo trgovalo i kupovalo i Janjevci se praktički s time snalaze da se uključe u život Hrvatske, Zagreba pogotovo. Zadržavaju neke svoje običaje, međutim evo i škole, i kasnije se razvijaju što je ovdje to bilo rijetko, da netko ide osim nas koji smo išli u crkvene škole, da rijetko ko ide i završava te više škole, jer eto zbog tih brojnih obitelji moralo se odmah ići trgovati ili raditi.

Znači bio je, bilo važno da dijete kad završi osnovnu školu, da odmah nastavi obiteljski biznis, posao, da radi, da privređuje. Tako da je to bilo nama normalno. Tako da, kažem rijetko ko je išao u srednju školu a na fakultet već može se možda u Janjevu da smo bili na prste. Kasnije, u Zagrebu pošto je mogućnost veća i univerziteti i sveučilišta i tako dalje, razni fakulteti, kreće to i mladi sve više dobivaju recimo tu želju za školama. Tako da danas imamo u Zagrebu ljude na jako visokim pozicijama, sa doktoratima i tako dalje, raznoraznim i to je dobro, da ta zajednica koja smatra se i u Hrvatskoj i svugdje da su getoizirani, međutim nismo, da ima i svoje ljude koji će uvijek pripomoći onima kojima je bilo potrebno.

Tako da smo dosta povezani, što se tiče odnosa i obiteljskih i bračnih. Počinju normalno, to je trend i normalno svugdje gdje i god sve ljudi dođu i dosele, da se i sa lokalnim ljudim i žene i stvaraju obitelji. Tako da danas imamo sve više tih mješovitih brakova, znači ne mješovitih vjerski nego nacionalno je to isto, ali je recimo sa Bosancima, sa domaćim stanovnicima Zagrepčanima, sa Hercegovcima i tako dalje. Tako da već se to izmješalo i pomalo ta, ti običaji Janjevački ili da kažem govor i kultura i sve, pomalo kao da se gubi.

E sada se javlja taj novi kažem, ta želja da se malo to obnovi. Mnogi naši su se jako brzo u Zagrebu startali, snašli, izgradili su jedno dva-tri naselja, u kojima žive sa i drugima ali uglavnom su to takozvani, gro stanovnika su Janjevci. To je tad uprava gdje imamo nekoliko naselja gdje uglavnom Janjevci žive. I svi se poznaju ali nije to više ta intima i blizina, jer je moderna tehnologija i razvoj, potreba, biznis i sav taj ubrzani urbanistički ritam života im je donio da, nažalost evo mnogi se vide na tim slavljinama, na svadbama, Uskrs, Božić ili eto ne daj Bože, kad neko umre. Tamo se vide jer je već to malo prekinuto, što je ovdje bilo intima, vi vidite po konfiguraciji, po izgradnji kuća da smo svi bili usmjereni jedni na druge i to je bilo normalno da se poznajemo.

Ja kad sam došao u tu školu u Subotici, onda me pita jedan svećenik, kad sam rekao da smo jedanaestoro djece, "Pa Mate, jel' znaš ti sva njihova imena?" (smeje se) "Kako ne znam, kad ja znam pola sela". Pola mjesta, znam pola Janjeva kako se zove a neću znat' svoje. Jer oni su imali po jedno dijete, a kod nas je to normalno bilo da se poznajemo i što je jedna interesantna isto zanimljivost,

jedna karakteristika Janjeva, da u Janjevu nema oslovljavanja sa “Vi”. Znači mi smo svi zbog te intime i blizine, komunikacije jedni s drugima, mi smo svim starim ljudima govorili ili *baca*³ ili *adža*⁴ starijem čovjeku.

E onda smo govorili: “Kako si *adža* Paško, *adža* Roko, *adža* Petre” a ne “Kako ste” onda bi mislili koliko nas ima. Tako da smo, meni je bilo čudno da sam ja morao u Subotici učiti to, da moram starijim od sebe govoriti Vi, onda mislim koliko ih ima. Znači ovdje je bilo važno, držalo se samo kao što je bilo i svugdje većinom prije, možda prije 50 godina, ovdje i dan danas je doktor, učitelj i svećenik su važne osobe u selu. Tako da ja uvijek kažem kad me pitaju: “Što si još tu?” “Bolje biti prvi u selu nego zadnji u gradu”. Naime, to je taj autoritet i poštovanje, kada se išlo u doktora, to se spremalo kao da se ide na Mars.

Kad se trebalo ići i crkvu isto je bila posebna roba i nas djece i odraslih, znači ne možeš ići u crkvu kako hoćeš, to danas više pomalo se gubi. Znači isto, spremalo se za školu, dijete mora biti obučeno za crkvu, i govorilo se: “Imaš stvari za petak i za svetak”. Znači radne stvari i svečane stvari, garderobu. Tako da smo mi nekada, kao djeca malo znali da u toj novoj robi kad dođemo iz crkve, da se zadržimo jer nam je lijepo, čisto i nova. Ali bi nam sestra uvijek: “Ne, obuci staro pa idi da se igraš”. I tako da je bilo kažem, jedan ritam i ja sad to evo nastojim da to sve opišem nekako u tom Janjevačkom i dijalektu i u tom uobičajenom pravu da što je bilo nepisano, da ostane pisani trag.

Kako bi nekako ljudi i današnji mladi mogli pokušati da se ne vrate, ne daj Bože i ta kriza koja je bila u Janjevu ali i da ipak znaju da su tu bile vrednote koje su se gajile, što se mora i potrebno je zaista, da se to nastavi danas, kako bi ljudi živjeli i radosnije i u komunikaciji jedni sa drugima. To nedostaje, to manjka a evo u Janjevu je još uvijek, ja se trudim da ih interesujem mlade, pozivam u kuću, pošto nema druge kulturne institucije, da se tu zadrže i da maknu te telefone mobilne i tu tehniku. I da počnu da žive. Neki dan sam jednu curicu susreo isto koja drži slušalice, prolazi, pozdravlja me, kažem: “Skini [slušalice] pa razgovaraj sa mnom”. Zasramila se malo i tako.

Ali to, taj trend tehničkog tog napretka i tehnologije zahvaća i ovdje, kao što je mislim normalno je ali pokušavam da imaju nekakvu granicu. Da znadu da moraju biti jedni s drugima, da moraju slušati jedni druge i da se malo više druže i zapravo zato i organiziramo te i dramske sekcije i dramske te probe. Ja imam svake subote sad ćemo početi, kad počne škola. U crkvi isto u tri sata sva djeca katolička, znači koja idu na vjeronauk i Albanci i Hrvati, svi moraju. U tri sata dolaze, imamo pjevanje, program, razgovor, tako otprilike sve.

Erëmirë Krasniqi: Da li Vam neko pomaže?

Don Matej Palić: Ne, sam. Sat, sat i pol imam s njima i onda imamo ponedjeljak, utorak, srijedu također imam susrete s njima kroz vjeronauk, kroz razgovore također. Znači svaki razred posebno, a

³ *Bac*, doslovno čika, je umiljativ albanski izraz za stariju osobu u znaku poštovanja.

⁴ Albanski: *Axhi*, *adži* još jedna reč za *axha* ili *xhaxhai*, čika, stric, ujak.

subotom dolaze svi, sva djeca od prvog do osmog razreda. E onda se dogovaramo šta ćemo kroz taj tjedan, kako ćemo se naći, gdje, u crkvi, šta ćemo raditi, probe kad su, tako objavljujem ja to u crkvi. Tako da to svi prihvaćaju i onda imamo uz te velik praznike crkvene blagdane imamo te radionice. Znači mi nikada godinama za Božić, Novu godinu ne kupujemo ništa od nakita i ukrasa nego oni to sami rade kroz taj reciklažni materijal. Znači ništa ne bacamo nego sve skupljamo i onda se izmišljaju modeli, tako da čak imamo nešto na internetu naše proizvode. Onda za Uskrs isto tako jaja, te cvijetove, i tako to sve od ničega, mislim od tog materijala kog imamo, djeca rade i proizvode. I tu se oni nađu i druže se i znadu se.

Erëmirë Krasniqi: Da Vas nešto pitam, kad smo pričali sa ljudima, svi su rekli da je Janjevo bilo veoma mirno mesto. Ali interesuje me jeste, kako ste videli sve ove političke događaje u Janjevu? Ne interesuje me za sada, šta se desilo '90ih godina, je li to... Možemo i oko toga da pričamo ali pre, kako se...?

Don Matej Palić: Pa evo rekao sam da je to kako je i bilo i tada, komunistički sistem, sustav, da.

Erëmirë Krasniqi: Je li se to osjetilo?

Don Matej Palić: Ovdje ne puno, naime mi smo bili, plaćali smo porez normalno, svi ti... Kada je Opština naša eto, to je jedna od represija na hrvatsku zajednicu, na Janjevo tada, da nam je Opština oduzeta iz Janjeva i prebačena u Lipljan. Da nam je oduzet rudnik Kišnica koji je bio vlasništvo Hrvata i ovi su bili direktori pa je prebačen u Prištinu. I onda kasnije, kako smo formirali taj Metalac '47. godine, fabriku proizvodnje metala i metalnih okova i tih proizvoda, također je počelo malo po malo oduzimanje znači, vlasti. E tu smo imali nekoliko naših komunista koji su eto pod uticajem njihovim sigurno i pospjeli da su ljudi, evo, te institucije, odlazile.

Zahvaljujući mislim, nije bilo tako velikih represija druge vrste komunizma, zato što smo imali velike poreze. Znači nama su bili veliki porezi na taj obrtaj koji smo imali i ljudi su to redovito plaćali. Tako da je opština i država bila zadovoljna, plaćaju poreze, 750 obrtnika poreze. Bilo je da su znali nekad eto oduzimati koze, krave, ovce ljudima i tako izmišljalo se. Pogotovo tamo '50ih godina, većina je možda i tada počela odlaziti u Hrvatsku zato što im se iz kuća uzimalo sve. Znači porezi na stoku, na proizvode. Vinograde smo svi imali, ja se sjećam i nama su uzimali kao nekakvi, nije to višak bio rakije, vino morali smo davati. Imali smo dvije koze, od toga moraš jedno jare dati i tako dalje.

Snalazili smo se i živjeli, ali niko nije pao pod uticajem tog komunizma posebno, osim tih kažem, par kojih je bilo, koji nisu za sebe ništa iz obitelji privrijedili, nego su čak na štetu svoje zajednice evo, dan danas su nam te institucije oduzete. Kažem tako, prva hrvatska pučka škola koja je bila u to doba je bila razvoj Hrvatske, Hrvata i Hrvatske. Međutim, kasnije u komunizmu kako je bilo to trend svugdje, dolaze nam učitelji, policajci, doktori iz raznih krajeva tada Jugoslavije i pomalo dolazi taj uticaj recimo da više nemamo svoje ljude i zapravo tada ja mislim da i prestaje ta volja i želja za školovanjem.

Znači, ja evo ne mogu to sa sigurnošću ali malo sam to analizirao i promatrao. Zašto nam nije davana

tolika naobrazba potrebna, znači ovdje su jako i danas imate jako inteligentne ljude, jako sposobne. Međutim nama je to nešto davano, zna, ne zna, hajde nek' ide doma, neće ići u srednju školu. Tako da ako nemaš izgradnju u osnovnoj školi, nije bilo dovoljno samo ga naučiti čitati i pisati, a kod nas je, kao da je to samo bilo tako kad sa mnogima sad razgovaram iz moje generacije ili mlađe, bilo je: "Ono kao, nema veze, nek' ide. Daj mu 2, daj 4, daj 5". Tako da sam ja bio odličan a nisam znao ništa. Kad sam došao u Suboticu, ja samo znam tablicu množenja na primer. Ništa tangens, kotangens, logaritmi, gledam šta je ovo, jezik nijedan. Ruski, učio sam nešto albanski ali isto je to bilo *kallxuesi, emri, mbiemri* [albanski - predikat, ime, prezime] i ništa, idi 5, hajde.

Ruski, *skaska*, 5, znači praktički nam se nije... S te strane, ti učitelji, ti nastavnici nam nisu davali dovoljno naobrazbu, platformu da bismo mi mogli kasnije se uključiti. Za mene je bilo čudo da sam ja opstao i moji kasnije kolege koji su završili tu školu, mora biti samo volja i želja da nešto postanem i postignem, da sam se ja uključio nakon onog Janjevačkog ovdje, nas niko nije učio ni hrvatski, ni srpski praktički, ni albanski, ništa. Nego samo tako kako je, pusti ga dijete. Jer bilo je 40 djece u razredu i onda je bilo jako rijetkih učitelja koji su baš nešto forsirali. Međutim i nastavnika, ali kažem, čini mi se da nam nije dovoljno dano u tadašnje vreme od komunizma, da ne bismo mi kao Hrvati napredovali u nečemu.

Tako da je bilo: "Daj im to, kapaljku, oni će biznis voditi". I tako da je to bilo nešto što mislim da je bilo pogrešno. A i s te strane mislim da smo bili nekako od svih drugih prikraćeni u toj naobrazbi. A onda normalno, [telefon zvoní] ako nemaš inteligentne roditelje, školovane, onda je normalno bilo da ti roditelji radi egzistencije obitelji, da su jedva čekali da završimo, da se prihvatimo posla ili ovi koji su bili farmeri, stočarstva ili mi koji smo radili doma te proizvode, da se prihvatimo tog posla da bismo opstali i živjeli. A evo kažem, kada je to u Hrvatskoj, drugačije se odigralo, drugačije se dogodilo, već imamo puno naših koji evo danas imamo i profesora, i ljecnika i politički angažiranih ljudi koji su završavali te nauke sve moguće.

Ili imaju mogućnost, i to je sasvim normalno danas bez srednje škole da ne... I kažem, taj Metalac koji je osnivan '47. godine, naši su se od obiteljskog biznisa, znači ti livci, sami su osnivali zadrugu da bi pokrenuli nešto radi ljudi koji evo, ili su bili nepismeni ali mogli su raditi, ili su imali taj *feeling* [engleski - osećaj] ili osjećaj proizvodnje u sebi i u svojim rukama.

Erëmirë Krasniqi: A Vama je to država to obezbedila?

Don Matej Palić: E država je malo po malo preuzimala vlast i naši su evo kasnije, onaj ko je bio komunista, mogao je biti upravitelj nekog govora ili direktor, a ovi drugi su bili samo obični radnici nadničari i tako dalje. Tako da, mnogi su bili zapošljeni tu međutim, nije se neki razvoj se događao, ali nije se moglo ići jako puno naprijed.

Erëmirë Krasniqi: A taj maskenbal koji ste imali, kako se to odgajilo? Je li to takođe neka zagrebačka tradicija, je li da, ili je hrvatska?

Don Matej Palić: Ne, to je tako, hrvatsko, hrvatsko a mi smo to nastavili ovdje i tako da redovito se to isto, to je bilo na veliko, čak nam je bilo zabranjivano na jedno vrijeme u komunizmu, pa su ovdje mladi sami organizirali pa su bili zatvarani u zatvor u policiji i tako. Bili ispitivani...

Erëmirë Krasniqi: A zašto, kako se to desilo?

Don Matej Palić: Pa to se sve uvijek nama povezivalo sa vjerom, znači u komunističkom sistemu se povezivalo: "Aha, oni su jaki u vjeri, aha". Tako da je ovdje bilo svećenika, mojih kolega prethodnika koji su bili zatvarani, ništa da nije rekao nego snimali su im mise, propovjedi, to što je bilo u crkvi. Ili što je s narodom razgovarao, tako da su mnogi bili pozatvarani po zatvorima tada komunističkim, bez osnova i po dvije godine, i po tri. Eto, zatvore ga ali ipak je crkva vodila brigu da stavi drugoga. Znači nije bilo tu nešto, narod bi se pobunio, ali znali su oni to ušutkati, i narod i onda okriviti nepravedno...

Erëmirë Krasniqi: Kao politički zatvorenici?

Don Matej Palić: Većina, većina politički jer evo narod, širi se vjera. Ja se sjećam kad sam bio u vojsci, onda mi je bilo odmah rečeno: "Nemoj pope da širiš nikakvu vjersku propagandu". Ja kažem: "Pa šta ću u vojsci, kome?" Tako da je to bila vjerska propaganda, uvijek se to govorilo, vjerska propaganda. Ali smo bili hrabri, neustrašivi, i uprkos tom, tim recimo nastojanjima i u školama, i u srednjim školama da nas se vrbuje, mi u Janjevu i dan danas je ta nekakva fama i priča i nemamo nijednog policajca. Ni u vojsci nemamo nijednog ovdje, uvijek je bilo to vrbovanje u školi, policija i vojska, oficiri JNA. Ali nama je drugačije doma reprezentirano to u kući. Ne, jer moraš biti komunista.

Jer onda prekidaš sa crkvom, znači kada bi se samo od jednog oficira, koji je otišao, moja generacija i sjećam se kad bi došli na ferije i on i ja za vrijeme ljeta, onda bi se igrali u crkvenom dvorištu jer nije bilo drugdje za nogomet, košarku i tako i dan danas. I tu bi se igrali, kad je trebalo da zvoni za crkvu, da se ide u crkvu, on bi otišao kući. Znači nije ga više zanimalo, a bio je jedan od najboljih dječaka dok je bio u crkvi. No, kažem znači išlo se zatim da nas udalje od crkve, a što je više ta presija bila, to jest, mi smo se više valjda i usmjeravali ka crkvi. Tako da je crkva značila puno. E sad, zatvaraj svećenike, oduzmi im, namjeste mu nekakvi proces i zatvori ih. Ali je narod i dalje bio hrabar i čvrst uz normalno podršku naših biskupa tada i u Sarajevu, i u Skoplju, i u Prizrenu. Tako da su nas uvijek podržavali da izdržimo. Znači to je jedan kršćanski katolički segment da sačuvamo čvrstinu vjere i da ostanemo makar bilo kakvih represija i mučenja.

Treći Deo

Erëmirë Krasniqi: Možete oko veze sa Prizrenom da pričate, ja sam čula da to Vi... Prizrenske pesme.

Don Matej Palić: A da, da, da.

Erëmirë Krasniqi: Da postoji veza, je li verska i kakva je ta veza?

Don Matej Palić: Pa evo veze sa Prizrenom svakako i do dana današnjega su ostale ali uvijek se to gajilo jer smo mi bili zlatari uglavnom zlato, rudnik i tako i bilo je ovdje puno bogatih ljudi, bogatih obitelji a Prizren je tada isto bio razvojno nov pa i tako da je to je Prizren zlatari. Mi smo se zajedno nalazili sa Prizrencima u Letnici. Znači od početak osmog, tako 15-20 dana smo se našli, nalazili sa Prizrencima u Letnici. Kako su oni bili esnaf ljudi i biznismeni, gospoda, tako da su se naše mnoge žene udavale za Prizrence ili one dolazile ovdje. I to je bila jedna dobra veza, pa ja mislim da je to, početak je trgovačka, trgovačka linija gdje su naši sa njima jako puno surađivali i razmjena tih proizvoda.

Ovdje se radilo od mesinga, od bakra, od cinka, aluminijuma te proizvode i oni su normalno bili isto ti filigrani koji su sa nama trgovački radili. E sad, tu je odmah nakon tog trgovačkog kontakta je dolazilo i do tih bračnih zajednica, stvaranja obitelji, tako da imamo kažem, evo jako velike veze. A s druge strane, mi imamo i crkveno, vezu sa Prizrenom jer je Prizren stara i skopsko-prizrenska biskupija koja je trajala do '96. je bila usmjerena nama i crkveno. Znači Prizren je jedan centar i danas je obnovljena, bilo je prije jedno dva mjeseca i posvećena katedrala u Prizrenu. Znači institucionalno, crkveno, tamo je nama bilo centar katoličanstva.

Tako da smo bili i s te strane usmejereni a onda kažem vjerski su oni bili jaki, mi smo bili ovdje jaki. Tako da je to bilo dosta bliske veze, što su i dan danas ostale. Znači vi danas imate vi evo proglašenje prizrensko-prištinske biskupije. Znači ne postoji kosovska biskupija nego prizrensko-prištinska biskupija crkvena gdje Prizren dobiva jednu opet značajnu ulogu u katoličkoj crkvi u svijetu.

Erëmirë Krasniqi: A možemo da pričamo kad ste Vi došli ovde '90ih, jeste postali sveštenik?

Don Matej Palić: Jeste, da, da. Ja sam tu '90. godine u devetom mjesecu sam službeno postao svećenik. Znači uz veliko slavlje moje obitelji, podrške i tako dalje što je evo moja obitelj kad sam pošao '79. u školu, oni su mi bili uvijek i materijalna i duhovna podrška i do dana današnjega. Ali uz prisustvo mojih roditelja i najbliže rodbine, ja sam svječano, službeno postao ovdje svećenik. Nakon dva tjedna, znači dve nedelje sam čekao dekret, imenovanje tadašnjeg biskupa iz Skoplja, skopsko-prizrenskog biskupa Herbuta imenovanje. Pa me on imenovao ovdje dvije godine za pomoćnika kolegi za rad sa djecom i sa mladima.

Tako da sam eto godinu dana imao taj dekret i nakon godinu dana to je produljeno, tako da '97. godine deveti mjesec sam bio tu. Onda otišao malo u Letnicu godinu dana isto da malo rad s mladima i kasnije se vraćam kao upravitelj župe, znači župnik što sada imam još tu titulu. '98. godine u devetom mjesecu vraćam se u Janjevo i sam normalno, bez ikakve pomoći časnih sestara ili bilo koga kolege, do dana današnjega. 2004. godine dobivam dvije časne sestre koje mi pomažu u radu i medicinskom i pastoralnom i u svim drugim aspektima. Vjeronauka koliko mogu, i sviranje i pjevanje u crkvi.

E danas imamo jednu samo još koja vodi brigu o bolesnicima u Janjevu, i u okolo jer mi smo do prije

dvije-tri godine imali ovde i ambulantu. Doktor je dolazio svake srijede, doktor Zvonko Stašević koji je sve pacijente bez obzira na nacionalnu i vjersku pripadnost. Znači svake srijede je tu bilo pregledavanje, imali smo ambulantu, sestra bi uz te prve pomoći, previjanja, vođenja brige oko pritiska, šećera, tableta. Imali smo pomoći kosovske farmaceutske tvrtke, sa njima dogovor i ugovor, i Ministarstvo zdravstva da možemo to raditi tu djelatnost i da možemo dijeliti lijekove koje smo dobivali također od kosovske farmaceutske kompanije, uz gospodina Ljutfiju i Haki Ejupija.

Tako da smo imali taj djelokrug osim svih drugih, i to smo radili u tim krizama i nikada nije bilo, znači sve je bilo gratis, nikada nije bilo nikakve naplate, ni do dana današnjega. Znači lijekovi koje smo dobivali sa kosovske strane i s hrvatske, od Plive jedno tri godine. Sve potrebe koje smo imali, znači mi smo samo po potražnji, tako da smo mi jako puno te ovaj, osim vjerske i druge, ekonomske, Caritas, podjela hrane, garderobe. Sad smo skoro imali to... Znači taj socijalno društveni život i vjerski se uvijek odvijao ovdje u crkvi. Tako da evo zahvaljujući i poslanju iz Đakova, iz Hrvatske dvije časne sestre, ja sam mogao razviti još neke djelatnosti.

Jer sam osobno ne mogu svugdje stići, i crkva i sve skupa, ali evo kažem, uz njihovu pomoć... E sad sam ostao samo sa još jednom časnom sestrom, sestrom Erminom, koja je žrtva 82 godine ali još uvijek obilazi te bolesnike, njeguje, kupa, pritisak i lijekove i tako. Sa ambulantom smo prestali zato što više nismo mogli fizički izdržati jer nije bilo kasnije zadnje dvije godine ambulate, nam je bilo pre dvije-tri godine smo prestali. Znači evo unatrag četiri godine, nije bilo samo iz Janjeva ljudi potrebnih nego je dolazilo iz drugih sela, iz drugih mjesta. E onda je postalo šta rade ambulate, šta rade domovi zdravlja ako sve ide u crkvu.

Ali i dan danas sestra i ja, jer ja sam radio medicinu u Njemačkoj, razumijem se u to. Ako bilo što zatreba, znači 24 sata i lijekove i ako imamo nešto ili dobijemo iz Hrvatske, mi znamo ovaj, potrebno je ljudima darovati. Znači sve besplatno. Nema čovjeka koji se obrati na ova vrata a da se vratio da nismo pružili pomoć, ili materijalno ili zdravstveno i tako dalje.

Erëmirë Krasniqi: Dakle, Vi ste bili ovde i kad je Šešelj posećivao, da li se Vi sećate toga?

Don Matej Palić: Da, da, samo što je... Da, sjećam se toga dana, baš je doktor zubar, moj prijatelj Ferit Kočani bio kod mene, ja sam ga pratio do centra. Onda su mi djeca, djeca moja: "A Šešelj, Šešelj". Ja kažem: "Hajde da ga vidimo". Ja sam ga pratio do čaršije, jer je bilo nekada nemoguće po kaldrmi, tom lošem putu doći do crkve rijetko, pa su se ljudi znali parkirati u centru, dokle je bio asfalt. A ovamo nismo imali ni kocku, ni asfalta tako da je to, sada se malo razvilo. Mi smo, koji smo bili lokalni znali po kaldrmi voziti ali ljudi obično ne. I ja sam pratio doktora Ferita do centra i mislim da negdje na izlazu tamo iz čaršije, vidio sam grupu ljudi, masu onako.

I rekli su mi da su išli za Šešeljem, ja ga osobno nisam vidio. Šešelj, osim što je na univerzitetu kad je dolazio Pravni, profesor vanredni u Prištini, tako da sam čuo te njegove govore, ovdje ništa nije rekao. Znači, došao je do policijske stanice koja je u centru, okrenuo se i vratio se pješice negdje na izlazu, do

izlaza iz Janjeva, uz pratnju tih svojih pobornika. Međutim nikakvi govor nije održao, nikakvi miting, ali...

Erëmirë Krasniqi: Nije došao do crkve?

Don Matej Palić: A ne, ne, ne. Samo u centru, ja se sjećam točno da sam kažem, sišao dolje da otpratim doktora Ferita i onda sam čuo, vidim {maše rukom} ono, masa svijeta. Nije mene to ništa poremetilo, ali sam video neki strah u mladim ljudima: "Šešelj, Šešelj, došao je"! Kako je ono bilo njegovo pravilo, da će klati Hrvate i salate i tako dalje. Ovdje ništa nije održao, nikakvi miting. Čak sam malo kasnije poslije ja ispitivao ljude da li je nešto rekao, ništa. Znači došao je ali je to već sama pojava bila jedan eto sigurno dodatni poticaj Hrvatima jer se već u Hrvatskoj razvilo i neredi i ratna zbivanja koja su bila. I po Vojvodini, i po Bosni, svugdje već i onda je bilo straha i ovdje.

Kad nastane panika u ljudima, onda je to jako teško pribrati se i sačuvati jednu sigurnost i stabilnost, što ja kao mladi tada svećenik, ja sam znao da ću tu ostati, da ću tu biti do zadnjega, dokle god ima zadnjeg Hrvata, ja ću biti tu. Međutim, ljudima nisam mogao tu garanciju pružiti da se neće ništa dogoditi. Znači bilo je nesigurno i onda kad bi mene pitali šta da radimo za sedenje, krenulo je iseljavanje. Pa rekao sam: "Pomolite se i sami odlučite, dogovorite se u kući". jer davati nekome lažnu garanciju šta će biti naime tu, niko nije mogao znati šta će se dogoditi.

Tako da evo, ono što je bilo, naši su puno odlazili svakodnevno i odlazili su sa potvrdom iz crkve. Znači mi smo izdavali, kolega i ja, krsni list takozvani, znači to je potvrda da je neko kršten. Tako da su s time odlazili, prijavljivali se u Hrvatskoj, dobivali dokumente ili vjenčani list ili obiteljski list. Znači mi imamo kartoteku u arhivu gdje je cijela obitelj prije ovaj, upisana, registrirana, kad su rođeni, kad su kršteni, kad su primili druge te sakramente. Tako da su s time oni dolazili u Hrvatsku, prijavljivali se i državnim institucijama i u crkvenim. A i granice su prolazili, jedno vrijeme je bio, do '97. čak ta potvrda od crkve, moja, sa pečatom čak i prolaz preko granice.

Znači za vize u ambasadi i tako dalje. Mislim tu nam je Hrvatska jako puno pomogla i omogućila tako da evo, iako je bilo i u Bosni, i u Hrvatskoj i barikada i zabrana i svega, nitko od naših koji se selio nije stradao. Mi nemamo žrtvu, niti u Janjevu, niti u Hrvatskoj.

Anita Susuri: A kako su te selidbe uticale na atmosferu i ljude ovde koji su ostali i na Vas?

Don Matej Palić: Kako, veze sa Hrvatskom?

Anita Susuri: Ne, kad su počeli da odlaze odavde.

Erëmirë Krasniqi: Šta je bilo sa Janjevom?

Don Matej Palić: Pa bilo je strašno, panično jer kako vidite tu konfiguraciju, ja se sjećam, moja majka koja je još bila tu '92. kad je otišla prva susjeda, ona nam je rekla: "A *kijamet*, gotovo je". Ja kažem: "Šta

je gotovo mama, imaš ove druge” “Ne, ovi su otišli”. Znači to je jedna panika, euforija koja je zauzela, zahvatila ljude jer su mnogobrojne obitelji, mladići su otišli mnogi, mladi odlaze, šta će biti sa starcima. Ako bude nešto, ko će nas zaštititi, ko će nas braniti? Jer sama konfiguracija mjesta kažem, je nekada u nekadašnje vrijeme, kada su bili ti ratovi bez takve vrste oružja naprednog.

Znači ušlo se strategijski, u Janjevo niko nije mogao proći da nije bio zapažen ili da se postavila recimo na ulazu žabica, takozvana ona vrata Janjeva. Pa stavi se straža i nema kud. Danas nam je drugačije bilo sve, znači mogao si sa svih strana i čak i bombardiranje, avioni, helikopteri, prilazi, ko je mogao koga zaustaviti. Znači tehnologija i razvoj je napredovao, tako da je nastala jedna panika i strah. Počelo je sve manje biti posla, nekako nam se stavilo u margine neke, slijepo crijevo. Ja smatram da je to politički, da je Milošević naredio tada da se ne sme iseljavati, isto ne bismo smjeli.

Međutim, da li je to bilo planski ili šta se htjelo, mi nismo imali niti iz Hrvatske izbjeglice, znači izbjeglice iz Krajine, gdje su naši nastanjeni bili '96. u Kistanjama. Izbjeglice su bile i u Gornjoj Gušterici, i u Donjoj, svugdje. U Janjevu nije bilo, makar smo imali već '95, '96. jako puno praznih kuća hrvatskih koje su bile čitave. Niko ih nije nastanio, znači sad, da li je to bilo sistematski nek' se isele, znači tako da su nama ovdje iz Pazara dolazili šleperi svakodnevno. Ljudi su pogađali šleper da li će sutra ili preksutra, pakiralo se sve što je iz kuće moguće bilo da se odnese. Niko to nije zabranio, to je policija znala, to je znala i država, svi su znali. Niko to nije stao tome na kraj, nego nek' idu.

Znači sve smo nosili, moji roditelji su sve odnijeli. Ostavila je mama nešto, ako neko dođe da eto, da se može smjestiti, nešto, stari kauča, kreveta, šporeta, ormara i tako. Ali ono što je bilo vrijedno, znači sve se moglo, odnijelo pokućstvo i to je bilo sve registrirano na jednoj listi tako da su oni i granicu prelazili sa tom listom potvrđenom. “Idi”. Sad zašto, zašto se to kažem, i politički tako odigralo a nama je bio, ovdje je bio strah, panika šta će biti sa onima koji ostanu. Tako da ja vam ne mogu reći, ni ovi što su ostali, niti ja sam koji sam ostao kasnije s njima, da nas je bilo tu trojica, pa dvojica pa pet časnih sestara, sve je to otišlo.

Ja sam ostao sam, dvanest godina živjeo u ovoj kući velikoj. Ne mogu reći da sam heroj, ali nisam želeo ostaviti ljude. Znači niko nije znao šta će se dogoditi, da li će svi otići. I ovi ljudi koji su tu ostali, nisu imali kud ili kako, uglavnom neko ima i ljubav prema Janjevu, prema svojoj grudi, rodnoj kući. Tako da mi danas imamo samce koji žive sami u kućama gdje recimo u jednoj ulici možda jedan sam živi ali neće napustiti svoju kuću. Ja to mogu razumjeti kad dođe neka starost, pa je posesivnost neka i moje je to i za imovinu i tako. Tako da dok ima takvih, ja svakako i da im Bog da zdravlja i pameti i snage, ja ću tu biti sa njima dokle god ih ima. I evo nemam problema za sada nikakvih, hvala Bogu.

Znači to je ta jedna, to što ste rekli, Janjevo je mirno. Janjevo s te strane zaista je trebalo biti danas najrazvijenije ponovo mjesto zbog tog zajedništva ljudi. Ovdje je bilo kod mene '90. godine, 2000. godine zapravo, odmah nakon bombardiranja, 52 UN ambasadora. Hodža i ja smo bili zajedno kod mene na terasi gore sjedeli, pitali se kako možete. Pokojni Irfan, *imam* ovdje u Janjevu, kako možete zajedno. Mi smo se zagrlili, mi smo se svakih deset dana viđali, mi smo imali deklaracije za mir i

toleranciju, da bismo pozvali i kosovske lidere, i Tursku i Hrvatsku da nešto učine sa ovim mjestom.

Međutim, evo i dan danas mi dobivamo na kapaljku nekakve pomoći infrastrukturne, razvojne a trebalo je biti kao primjer zajedništva i međunacionalnog i međukulturnog i vjerskog. Da to bude zaista jedan primjer svijetu kako ljudi mogu biti zajedno, jer mi nismo imali vojske ovdje. Izbjeglice smo imali, ja sam vodio brigu o katolicima iz moravskog kraja, iz Prištine koji su tu dolazili za vrijeme bombardiranja. Hodža je vodio brigu o muslimanima, mi smo imali jedan zajednički suživot uvijek.

Erëmirë Krasniqi: A kako je bilo tokom rata?

Don Matej Palić: Pa mi smo imali samo policiju tijekom bombardiranja, koja je uvijek bila. Moguće da je bilo nešto pojačanih snaga ali imamo dva samo stradala Albancana. Jedan je negdje iznad Janjeva, koji je naišao na mrtvu stražu valjda i bio je malo kao pod alkoholom, ne znam, ubijen. I još je jedan stari Džafa koji je isto bio negdje gore iznad Janjeva skroz prema Šaškovcu naišao tamo, valjda nije čuo stražare ti koji su bili protupožarni, šta li, protuvzračni. Pa ih nije čuo i taj, to imamo, samo dvije, dva ubojstva, dve smrti tijekom rata. Znači ovdje je bilo mirno, policija je bila i bila je jedno veće samo panika. Mi smo te sve izbjeglice koji su bili tu, nastojali voditi brigu o njima i smjestiti ih po tim praznim kućama hrvatskim. Znači narod koji je tu bio, znači Hrvati, oni su im dali sve, i posteljine i pokućstvo i posuđe, sve da mogu živjeti normalno. Oni su živjeli...

Erëmirë Krasniqi: To su bili Albanci?

Don Matej Palić: Albanci, da. I Hrvati su davali sve. Znači u hrvatske kuće sve smo ih smjestili. I nakon rata, znači kada je prestao rat, kada su se vratili kućama, oni su sve vratili pošteno ljudima koji jesu vratili. I dan danas mnogi dolaze i da mi se zahvale za tu brigu, jer mi smo bili tada malo organizirani. Vlasnik Anije, broda restorana koji je još uvijek naš, gospodin Eset, njegov pokojni sin bio je isto vlasnik.

Oni su nama omogućili svima, znači izbjeglicama i Hrvatima veliku količinu brašna koji nisu ni nakon rata naplatili. Tako da je to jedan bio gest dobrote, ja sam vodio brigu za te izbjeglice, da im se da brašno barem, i osnovne namirnice koje smo mi imali jer smo djelili i ulje, i šećer po malo. Da, da ne budu djeca gladna jer je bilo krizno vrijeme. To svi znamo.

Erëmirë Krasniqi: Da li Vam je neko pretio ili nešto?

Don Matej Palić: Ne, ne, ne, ne mogu reći. Ja sam kažem, imao taj popis izbjeglica, ja sam čak razgovarao tada sa komandirom, da izbjeglice ne mora da iako ih vidi, zaustavi, da ih ne maltretira, da ih ne popisuje jer ja znam koji su katolici, hodža zna koji su bili muslimani. Tako da smo mi ovaj, eto nastojali i on i ja, pokojni Irfan moj Bekliči, da održimo jedan mir, zajedništvo, i kažem evo, to je sreća naša da smo imali taj mlin, koji je još uvijek i danas. Da nam je ta vlasnik mlina, koji je imao u silose smješteno žito, da smo mogli barem imati osnovno za život i brašno.

Eto, ja njemu zahvaljujem sigurno, da je bio, pokazao se dobar kada sam nakon rata otišao da vidimo

račun, koliko trebam platiti tako. Onda je rekao: “Ne, Don Mato, hvala Bogu da smo mogli”. I uzeo je te papiriće moje, nisam znao šta hoće, sve je pokidao, ja ne znam ni koliko je bilo brašno, mnogo količinski. Sve je pokidao i rekao: “To zaboravi, Bog je dao berićet⁵ i hvala Bogu da smo živi, da smo mogli da pomognemo tim ljudima, da niko nije umro, ni dijete, ni niko od gladi i od nemaštine”. Tako da je bilo ovdje dosta dobro, jedna večer je samo bila panika.

Gore iz Šaškovca, iz tog djela Janjeva su počeli bježati. Došli su u crkveno dvorište, ja sam izašao, kao neki lider. Ne znam ni kako ni šta, odakle mi, rekao sam: “Nećemo u crkvu”. jer prvo ako bude, biće crkva bombardirana normalno jer je na vidnom mjestu i dominira. Ja sam rekao: “Nema problema”. Kod mene ih je bilo te večeri u kući nekih stotinjak ljudi, rekao sam: “Svi sa djecom, ulazite ovdje unutra”. Imao sam već izbjeglice koje su tu živjeli, spavali, iz Minče i Kabaša i iz Stuple. Po tri mjeseca su tu bili, živjeli. Ja sam bio sam a ove sam sve smjestio u velikim tim prostorijama, kažem tu pa ćemo vidjeti šta će biti ujutro.

A ovi koji nisu imali djecu, onda smo njih smjestili u tim okolnim kućama, gdje ljudi su ih primili da prespavaju. Ne znam šta je tu bilo, koliko hrabrosti s moje strane ali da je bilo, da je neko saznao da ih imamo (smeje se), da smo ih tu smestili, mislim da ne bi bilo dobro. Ali ne znam, to je bilo tako, meni potez bez razmišljanja. “Ulazite u kuću svi, djecu smjestite po krevetima, po klupama, stolovima, gdje stignete. Da vidimo ujutru”. Onda sam ujutru negdje oko 6 sati, cijelu noć nismo spavali normalno niko. Zvao sam komandira i pitao: “Šta je to sa Šaškovcem?” I on je rekao: “Ne, ne, prošlo je, nešto je bila pucnjava”, kaže: “ali nije bilo ništa, mogu se svi slobodno vratiti svojim kućama”.

Tako da su oni evo zahvalni i dan danas neki zovu i dođu, kada dođu iz Njemačke, Švicarske: “A mi smo bili kod tebe”. kažem: “Nemam pojma ko je bio”. jer je stvarno bilo to brzo i noć. Kad sam vidjeo djecu bosu, bez cipela, bez garderobe, da su, to je naglo krenulo, ja sam rekao: “Ne, ne, kud ćemo ih sada po noći, da se smrznju”. Bio je to četvrti mjesec, rekao sam: “U crkvu nećemo, jer je velika, smrznućete se nego idemo svi u kuću ko može”. A svi sa djecom, roditelji, muški, svi unutra a ovi koji su bili sami smo ih smjestili i tako da je, evo.

Četvrti Deo

Don Matej Palić: Hoćeš postaviti pitanje Anita ili...

Anita Susuri: Pa mogli bi da nam pričate još uvek o Janjevcima koji su i tim običajima?

Don Matej Palić: Pa eto Janjevci koji dolaze svakako, to je nama jedna velika podrška, osim što sam pričao evo o tim zajedničkim, o brizi Hrvatske, matične domovine za nas. Najveća pomoć i najveću

⁵ Blagoslov.

podršku zapravo imamo od Janjevaca koji i dalje, evo nakon '91. pa jedno vrijeme nisu dolazili, bilo je teško jer je bila okupirana Hrvatska, ukućani, tako da nisu mogli, išlo se preko Mađarske. Ja kad sam išao da posjetim svoje, onda sam morao preko Vojvodine, Mađarske pa da uđem tamo negdje, pa to je bilo putovanje 18 sati. Mnogi su se i bojali da dođu, tako da jedno vrijeme smo bili baš sami.

A kasnije, evo od '96-'97. počinju dolaziti sada sve više, evo sad imamo blizu jedan blagdan 08.09. i već petog, četvrtog-petog pristižu mnogi pošto petoga se slavi Sv. Majka Terezija u katedrali u Prištini će biti veliko slavlje, svake godine je, i onda sudjelujemo na tom slavlju. A onda petoga počinjemo i trodnevnicu ili bližu pripravu za osmi u Letnici. Tako da dolaze mnogi Janjevci i mnogo očekujemo sada veliki priliv gostiju, čak će autobusima doći organizirano i onda ovdje im trebamo smještaj i večere i tako. Ali to je već za nas običaj koji volimo i koji nama dodatno, ovima koji jesmo ovdje, dodatno nam daje jednu volju, energiju i snagu da ostanemo i opstanemo na svojim ognjištima.

I to su uglavnom ljudi koji, većina od njih, svojim materijalnim sredstvima pomažu ovu zajednicu i crkvu. Znači crkva da ostane i na našem groblju je uređeno i oni daju finansijske kažem pomažu, a ujedno nam je to i moralna podrška da tih dana zaista osjetimo jednu rodbinsku vezu, zajedništvo, mnogi od njih koji nisu ni rođeni tu da vrlo rado dođu ovdje. Znači to je jedan pet-šest puta godišnje gdje mi dodatno osjetimo podršku naše zajednice, naših Janjevaca, a s time zapravo i Hrvatske. Eto to je jedan, kažem eto nama razlog da ipak koji jesmo tu da još ostanemo, makar tendencija je da se ide pa pomalo se i to događa.

Povratka nema, zato što je jako teško infrastrukturno, vode nema, nemamo evo neki dan je, baš kad smo trebali mi, ponedjeljak da uključimo nakon što smo otvarali bunar i sve sredili, da uključimo, nestalo je struje. Zvao sam, pitao sam šta je, bandere se upalile u Sušici. Znači ovdje je mreža elektro jako u lošem stanju i malo malo kad pukne vjetar ili zagrmí negdje, odmah nestane struje. Mi to već znamo, vode nemamo, jutros mi evo susjeda govori kako sad smo mi otvorili bunar pa imamo vode. Kaže da je jako mutna, da je došao vodovod i ne znam zašto se i dalje nastavlja taj trend prema populaciji, prema narodu koji ovdje živi.

Ne samo prema Hrvatima, znači ni za Bajram nije bilo vode, slavili su, meni je bilo jako žao da je se to dogodilo jer ne možeš goste dočekati, ne možeš ništa. Ali zašto je to tako? Taj odnos prema Janjevu i dalje, koji i je primjer zajedništva, gajenja tih nekih običaja, evo pitali ste me recimo mi imamo te događaje koji obilježavaju samo hrvatsku zajednicu ili katoličku uz vjerske, uz crkvene blagdane, to je više puta godišnje a jedan od tih je recimo kada mi počinjemo u februaru, zavisi kada je Uskrs, kad padne datum Uskrsa po punom mjesecu.

Onda prije nego počnemo tu pripremu za Uskrs, 40 dana prije toga, dan prije to se zove, utorak je uvijek, znači uvijek je utorak. Čista srijeda koja nam je početak, to je srijeda sutradan, utorak da bismo započeli to vrijeme posle molitve i pripreme za Uskrs, mi utorak dan prije se uglavnom spremaju krafne, uštipci, raznorazni ti... To je veliko slavlje toga dana, znači prije još, ostalo je to tradicijski iz

Hrvatske gdje se zove se maškare ili maskenbal, mi taj dan prije znači dozvoljeno je sve da se ljudi izludiraju, da se ponašaju kako hoće, da se maskiraju.

Ovdje su običaju bili uvijek, znači čak kažem, mislim da sam spomenuo, nekada u komunističko vrijeme su se organizirale te maškare kroz cijelo selo. Pa su se ljudi spremali, mjesecima maske šivali, nije bilo da se kupuju kao danas gotove maske nego se to šivalo, spremalo. I onda pojedina društva su tajno pripremali da niko ne zna, kad izađu, da ih se ne prepozna. Ja se sjećam kao mali, oblačili smo se u raznorazno, pa Indijanci, pa kaubojci, pa to što imali te igre, igračke. Onda su se muški uglavnom oblačili u žene, šminkali se, raznorazno, da ih čak se nisu mogli prepoznati. Pa u svećenike, znači toga dana je dozvoljeno sve.

Ide se po selu, društva se skupljaju i slave tu taj događaj, e onda se ide i traži se po kućama, obično se, kažem tako maskiramo da se ne prepozna ko je ko i uglavnom obitelji gdje se dođe pred kuću da se traži, to je u Hrvatskoj se to i pjeva ali mi smo ovdje isto: "Maškare, maškare, danas je dan, dajte nam nešto pa idemo van". Ako im ništa ne daju, onda ih ovi izbrukaju, jer ne zna ko je šta rekao jer su maskirani. Tako da su uglavnom muški u ženske oblačili, ženske u muškarce, brkovi, šminke, svašta se, sve je bilo dozvoljeno. Znači kako god se ko obukao, vještice, prostitutke (smeje se) svakako ili kaubojci ili bilo što, u ciganke ili tako, sve je bilo, toga dana je sve dozvoljeno.

I to se obično prijedodne bi se još eto kao pripremali a poslepodne se to masovno. I onda nakon, mi smo ovdje sada kako je mali ovaj, mali broj. Onda organiziramo ovdje u mojoj kući dolje u dvorani maskenbal i izbor za najljepšu masku. Znači imamo nagrade, najljepša maska, pa druga maska, treća i onda svako dijete koje je maskirano dobije nešto. Ali uglavnom sada se kupuju te maske Spajdermena, princeze, šta ja znam te turske serije, svakojako se oblače. A prije je to bilo u tom Domu kulture. Znači navečer, kada bi se prošlo cijelo Janjevo, to su išle kolone tih maskiranih i onda bi se navečer našli na igranku u Janjevu i opet je pod maskama sve bilo.

I isto se biralo najljepšu masku, tako da evo kažem, taj utorak prije početka tog posta, e sutradan kada se noć zapravo, po noću, 12 sati kada počne srijeda, prekida se sve. I počinju ti postovi gdje se mnogi ljudi kao priprema za Uskrs odriču alkohola, cigareta. A toga dana se mogu napiti i ponapiju se i puše i sve. E u 12 sati prekida se to i počinje vrijeme tog posta. Znači mnogi se odriču alkohola, mesa, cigareta, raznih drugih tih poroka da bi svoje tijelo isto držali u jednoj poniznosti i skromnosti da se pripreme za Uskrs.

Onda kada dođe Uskrs, već u crkvi imamo po noći slavlje, čim počne 12 sati, onda već svi zapale i onda imamo opet slavlje ovdje u dvorani kod mene slavlje Uskrsa. E onda se pije, nije se pilo 46 dana, e kad krene onda i pijenje, pušenje, jedva čekaju da to krene 12 sati, da se počne. Neki nastave i dalje da ne puše i ne piju, a neki jedva čekaju i onda to krene. Tako da su to odgojni, dobri običaji i imamo negdje mi recimo, još jedan jako dobar običaj koji se prije jako gajio a to je da 23. imamo Sv. Juraj, a 22. opet je sve dozvoljeno i društva se sastaju, nalaze se.

Takozvana *rifana* ili Đurđevdan, po cijeli dan i cijelu noć se pjeva, pije, i toga dana je dozvoljeno i da se krađe. Znači oni koji spremaju meso ili bilo šta, onda im dolaze ti, uđeš u kuću, ukradeš nešto, niko ti ne brani. I da te uhvate, niko ne brani. Znači to su bila društva mladih cura, dečki i raznorazni, pravili se šatori da nije u kuću nego mora biti vani negdje. Tako da su sva brda naša i gore bili sa tim šatorima. I spremala su se društva za to. E onda se i pije i slavi do jutra. Ujutro se prekida muzika, uglavnom svi pozaspiju, ide se na uranak, operu se. Ima gore jedna u Teći izvor, tamo je grob od jednog derviša. Tamo se išlo i tamo se to, umiju se, vrate se pa počnu spavati i onda je mir za cijeli dan taj, taj 23.

Tako da, to su običaji koji su obilježavali, karakteristični bili samo za hrvatsku zajednicu i za Janjevo, koji su se gajili i danas evo maškare još imamo. Ali taj, tu *rifanu* pojedini se nađu negdje, zapale, onda imamo običaj paljenja vatre 23.06. uoči Sv. Ivana. To su velike vatre i to isto niko ne brani, znači vatre, društva pale vatre, preskače se vatra, pije se, slavi se, peče se kukuruz, već ga ima u šestom mjesecu. Tako da, to je nešto što eto još uvijek mi gajimo.

Sada malo manje, jednu vatru zapalimo samo da obilježimo to. Ali kažem evo ja nastojim da djeca ne zaborave, nego da ti običaji budu ovaj, nešto je od toga pagansko sigurno. Međutim, to evo, drži tu zajednicu pa nekad i napravimo slavlje, nije loše da se veselimo, da ne budemo stalno depresivni, mučni, pod tim tehničkim, danas i pomagalima nego da znamo biti i zajedno.

Erëmirë Krasniqi: Da li u Janjevu nikad nije bilo krađe? Jer ako bi zaboravili nešto, ljudi bi dodali to...

Don Matej Palić: Nikada, nikada. Da, ljudi su danas sad u petak je meni jedan čovek, isto Janjevac stariji, doneo mi je, našao je nešto u čaršiji jer je pijačni dan i doneo mi je: "Evo Don Mato, ovo sam našao u čaršiji".

Erëmirë Krasniqi: Kako se to gajilo?

Don Matej Palić: To se gajilo tako da u kući recimo samo, jedna digresija, nas je bilo jedanaestoro djece. I da nas nije tako odgajila majka, i baba, da ne smješ ništa pipnuti što je tuđe jer jedanaest kriminalaca bi bili, da su nas pustili da krademo (smeje se). A znači mi smo imali dvorišta, voćnjake, vinograde. Ja se ne sjećam u kući da smo imali ključa. Znači nikada nije bilo zaključano, ni dvorišna kapija, niti kuća od koga. Svi smo bili, ljudi su tako bili poštteni i to su znali i oni koji su dolazili u Janjevo, i trgovci i Albanci i Romi. Ako je nešto izgubio, ključ, novčanik, zlatan prsten, naušnicu, bilo što, sat, izgubio je.

Neko ako je našao od Hrvata, on je donio u crkvu. Tako da ja danas još uvijek imam u arhivu neke ključeve, nekakve satove, još nešto zlata, novčanike, bez dokumenata jasno koji su nađeni, donešeni su u crkvu ali nisu vlasnici se javili. Kada bi se nešto našlo, onda u nedelju bi mi objavili u crkvu: "Nađen je štos ključeva, nađen je novčanik. Ko je vlasnik, neka dođe da podigne". To bi se čulo i Albanci bi isto čuli, i onda ko je izgubio, ako se čulo, jer je i policija znala da je neko prijavio, onda bi došli kod nas i vlasnik ko je, u uredu dolje imamo kancelariju, dolje bi se javio. Da li taj novčanik tako i

tako izgleda, koliko si novaca imao, dokumenta i tako.

Moja mlađa sestra od mene, Antonija, ona je našla veliki veliki novčanik, petak je bio. Prolazila je nešto da kupi na pijaci, našla novčanik. I švicarskih franaka je bilo, sjećam se i maraka i dinara tada i sve i došao je čovjek normalno, prodaje stoku valjda i dobio te pare na pijaci. I normalno da je izgubio cijeli život praktički, i on je, nama je odmah kad je to donijela, nije otvarala. Sa njom za ruku, i donijela tu kod svećenika. I isti dan čovjek dolazi, policiji prijavio i tako. I onda ga pitao kolega Nikola tada: "Da li si imao to, to i to? Koliko si imao para?" "Toliko,oliko i toliko". znao je.

I onda je izvadio ličnu kartu i kaže: "A to si ti, izvol'te". Onda je on rekao: "Ko je našao?" I zvao je moju mamu, ovaj kaže nema veze, "Ne, ne, da mi dovedete". I on je častio moju sestru nešto. Mama: "Ne, ni slučajno, do je naša dužnost". Jer ona nije htjela pred djetetom da joj se daje nešto, jer onda bi se dijete naučilo. Ne, i onda kad je izašla sestra, ona je rekla: "Ne, ne smeš ništa da joj, nećemo ništa. To je tvoje". "Ne, ne, ja hoću da častim nešto". Onda je ne znam nešto joj sitno dao, mama je uzela nešto, kaže: "Ne, evo pred svećenikom uzimam ali ne zato što je dijete, dijete je dužno da vrati". Znači mi ako smo našli jedan dinar, pet para, mi smo morali da donesemo kući a mama kaže: "Nosi to u crkvu".

Tako da je nama čudno, ja još uvijek nemam ovdje problema, evo čuli ste maloprije da zovu i kad sam živjeo sam gore, po kupaoni sam, po sobi radim nešto. Ne znam ko je ušao, kuća je velika, može i šta hoće da radi, da uđe, da ga ne nađem nikada. Još uvijek nisam imao nekakvi razlog da zatvorim i da bi neko uzeo. Znači imam tako dokumentacija, kancelarija otvorena kuća, nekad zna biti novac taj neki nešto po stolu. Nikada ni Albanci, ni Romi ni Hrvati, nikada mi niko nije ništa uzeo. Znači to je pravilo bilo u Janjevu, ne smeš krasti, možeš tražiti, možeš uzeti. Znači kroz naše vinograde koji jesu bili ili voćnjaci, nije bilo ograda, nije bilo ništa, samo međa dolje. Ali se prolazilo, da ne bi se sad došlo do vrha nekog vinograda pa okolo putem, ljudi su prolazili preko.

Možeš ti i dan danas da ubereš i orah i jabuku i krušku i da prođeš putem i da uzmeš, neće ti niko ništa. Znači čuvalo se samo grožđe od velikih šteta. Danas evo Janjevo, ja sam samo rekao za moju kuću i crkveni prostor, nedavno su nam razbili šupu koja je izvan kapije. Ona je već tri puta razbijena da uzmu nešto gvoždarije, bakra i to, što ima kablova starih. Nek' nose to, baš me briga jer ionako ja moram da čistim ali evo u ovom prostoru još niko. Ja čak, koliko mi puta ostane otključana crkva, otključana kuću zaboravim ja ili sestra da zaključamo. Ko uđe zadnji, nikada ništa. Niti me je strah da će netko uzeti nešto. Ja sam im rekao čak bio više puta: "Ne trebate griješiti dušu da kradete. Dođi - treba mi to, eto ja ću ti dati, nije problem, ima tu svega. Sve što ti treba, ja ću vam dati, nije problem. Samo nemojte da griješite dušu".

Međutim imamo nekoliko ovih obitelji, pogotovo obitelj Pacoli koja je zloglasna za krađu, koju su k'o termi, ima ih deset. Gdje upadnu, tu sve razruše i unište. Zgodna djeca, lijepa djeca, ja kažem: "Zašto kradete, pa dođi, daću ti, pa pitajte". Otac im je valjda lopov i onda to ide. I sad su svi oni na sudu, i u policiji svi znamo to da su oni kao termi. Tako da ljudi sada boje se, što nije bilo slučaj kažem da se

krade. Sad se boje da ostave kuću samu, ima tih koji žive samci. Čak su počeli upadati kod njih da krađu ali ih otkrijemo. Ne znamo šta, kako da ih spriječimo, trebali su da se odsele iz Janjeva negdje kod Obilića pa nisu htjeli, jer ovdje im je zgodno da krađu.

Ima puno praznih kuća, sve su živo pokrali po tim kućama razrušenim. I sad je strah jedan kod tih koji su sami žive, upali su u dvije kuće koje su, žena koja je bila u crkvi prošle godine, kroz krov su joj ušli. Razbili, otvorili krov, ušli unutra, uzeli nešto eura, nešto zlata, pobacali sve po kući, porezali kauče. Mislili su da ima puno zlata, sama živi, ona je profesorica u školi. Za sat vremena dok je bila u crkvi, čak su unutra blokirali ako naiđe da ne može ući. Tako da je i ona sama razbijala. E sad, ja razumem, kažem: “Znam Slavice šta je strah, kad si ušla u to, kad si videla svoju kuću tako”. Ona i dalje sama živi ali je redovito strah da negdje ode na večer ili da ostavi kuću samu.

Evo sad moja susjeda tu, isto jedna je majka umrla, ona je sama u tom krugu. Prva susjeda, dođe na brzinu ili u crkvu i brzo se vraća, kaže: “Ne znam, razbiće mi kuću”. Znači to više nije kod naših i dalje neće nijedan Janjevac ući i razbiti ili uzeti ali evo ta obitelj, od njih imamo svi malo strah i vjerovatno ima još neko. Znači mi, ja sam i komandiru rekao, redovito smo mi Pacoli, Pacoli, Pacoli. Pacoli ne mogu sami jer oni su još ti, mala dječica ovaj nedorasli. Ovi su onako, krađu svašta što stignu, stoku, kokoši, ovce, koze, konje pa onda i vrate. Ljudi znaju da oni krađu golubove, kokoši pa onda odu kod njih, pa nađu svoje, pa im vrate. Oni kažu: “A dete je, šta da mu radim?”

Tako da to, ali vjerovatno ima još netko, jer kombi nam je ukraden u januaru, upalo se u jednu kuću, videli se veliki tragovi, u jednu kuću gdje žive brat i sestra sami. Po noći, uzeli su im 600 i nešto eura, dokumente sve moguće, toj ženi novčanik, tako samo to su uzeli i neke jakne. Znači neko je još koji se krije iza Pacolija. E sad, tu je teško, mi imamo jako ovaj slabu stanicu, naime pet-šest policajaca je koji ne mogu tri smjene da drže. Po noći je jedan bio samo policajac, jučer je bio samo komandir cijeli dan sam, cijelu smjenu. On ne može ni izaći da patrolira niti može bilo što.

Znači, to što sam rekao maloprije, čini mi se da ni kosovske institucije, ni država Kosovo ne vodi puno brigu o nama, makar imamo prijave. Sad, bilo je kad su još bili međunarodni ovde, ove godine rasprava baš ovdje u ovoj prostoriji, da nema puno incidenata u Janjevu. Ja kažem: “Ako hoćete, mi ćemo ih napraviti, to lako napravimo nego vi da podržite to što nema”. Mi smo bili u općini Lipljan, policijska stanica najzadnji sa incidentima. Kažem: “Pa recite hvala Bogu, zato donesite još policajaca da i to nestane”. Neki Austrijanac me gleda ovako, Tomas, kaže: “Pa mi nemamo ali”, kaže: “evo nemamo”.

“Ma mi ćemo sutra ti ja napravim incident. Hoćeš pet, deset, koliko hoćeš? Ali vi treba da kažete da, hvala Bogu da ovi ljudi žive složno, da žive zajedno”. Onda ovako, tu je sjedio negdje i ovako stao: “Pa *father* Mateo”... Kažem: “Nema tu šta *father*. Sutra ti ja napravim deset incidenata. Hoćete da budemo prvi na listi, lako za to ali zašto da to radimo nego da budemo poštenji”. Tako da, to što je dobro izgleda da i u institucijama visokim i odgovornim ne odgovara, nego što je loše treba da podržavamo. Kriminal, drogu, pušenje, tu ima već počela je droga, isto imaju te, puše te trave i to. Ja kažem: “To treba suzbiti”. Znači ti lokali gdje se oni sastaju, gdje ja osjetim dim i kad prođem ulicom osjetim miris. Pa mi to

trebamo sprječiti, da sutra nemamo lopove jer ti moraju doći do droge. E dok je još u početku, začetku da neke stvari mi sankcioniramo i sredimo, a ne. Ali evo nažalost kažem, apelirali smo i prijeko hrvatske ambasade i prijeko hrvatske vlade, i Haradinaj je bio premijer bivši ovdje, i predsjednik Tači, sve smo to još dok je bila Atifete, tri puta je bila. Znači svima govorimo o toj dobroti, o zajedništvu, o nekim ljepotama koje ovo mjesto ima, i tom suživotu i zajedništvu još uvijek, da to trebamo podržati, da i oni to podrže i da to bude primjer jedan i u javnosti, televiziji, svugdje kako ljudi mogu živjeti zajedno.

Ne, suprotno se događa, niko ne vodi brigu o nama. Apeliramo, tražimo, ja sam sam i tražio da se osposobi posle policijska stanica bolje, pomažem i ja koliko mogu ali da se broj policajaca poveća, da nestane taj kriminal jer to je malo mjesto, svi se poznajemo. Znači ko prođe, sad nažalost ima novih ljudi koje ne znamo i koji vjerojatno dođu. I ukraden kombi, opljačkan je traktor, opljačkano ovo. Znači neko dolazi uz pomoć ovih lokalnih koji ih usmjeravaju: "Tu trebate krasti". E sad, da se to spriječi, mi znamo, ja sam tražio i bilo je par puta bez da sam ja tražio od policije po njihovom pravilu zna se.

Oni imaju svoja pravila, ja imam svoja, ali sam rekao. Moj predlog je bio da se na ulazu Janjeva stavi jedan *checkpoint* [engleski - kontrolna tačka] ko dolazi, zašto ne bi došao, ide posjeti rodbinu, ide malo sjesti u kafanu u Janjevu, kupi sudžuk, bilo šta. Ali da se registrira ko je došao, pa ako je napravio nešto, mi ga imamo registriranog. Znači ne kontrola ljudi sada mi strah da uljevamo nego jednostavno jedan normalni taj komunikacija pa ne mora svaki dan, ali par puta da se to postavi pa bi se ovi lopovi: "Aha čekaj, možda će večeras biti". Ali ne može jedan policajac da napusti stanicu, ne smije, to je njihovo pravilo. Ne smije izaći da patrolira, znači može se raditi šta hoće ko u selu.

I dok zovemo Lipljan, dok dođe patrola pa koliko puta nam je rečeno: "Patrola je zauzeta, na terenu je, čekajte". Pa šta da čekamo, znači mi nemamo ovdje ubojstva, atak na osobe, Janjevo je slobodno mjesto. Znači mogu se ljudi šetati u dva i u tri po noći, neće niko nikoga napasti. Ali kod tih krađa i razbijanja nikad ne znaš šta nosi lopov. Znači opasnost je, da mi dođe u kuću ja bih mislim pobjegao ja, evo ti kradi, samo da me ne lupi, da ne stradam Što ću mu ja raditi...

Erëmirë Krasniqi: U prošlosti ste imali taj običaj da [obraća se intervjueru] pospu vodom?

Anita Susuri: Da, da se čiste ulice kad prođe sveštenik?

Don Matej Palić: Da, i subotom se to čistilo, to je bio običaj da se subotom to sve čisti. Moja majka je čak sama ostala bila sa tatom, ali svake subote, iako je bila stara i nije imala vode, ona je morala ulicu da očisti. Odakle je naše, znala se granica. E sad ako ova druga ne očisti, susjeda znači njezino ostaje prljavo a sutra ljudi idu na misu. Idu u crkvu ili da posjećuju jedni druge, znači to je isto jedan običaj bio da se nedjeljom recimo ćerka gdje je udana, nedjeljom ona poslijepodne nakon ručka u kući u kojoj se udala, poslepodne ide da posjeti svoje roditelje i svoju obitelj.

Tako da, ako se prođe poslepodne ili iz crkve se vraćaju ljudi ili iz kafane, pa je prošao prljava ulica bila, sokak takozvani, mi smo zvali to *sakak*. Ako je prljavo, u bruka, znači žena nije vredna, kuće se bile

čiste, uredne. Znači bez obzira i nikad nismo imali baš tu vodu u Janjevu, kao ni danas. Nije bilo vode, pogotovo za ljeti, ali su ulice bile čiste, kuće su bile čiste, jer nedjeljom se ide na misu. I ne daj Bože da bude nešto prljavo. Tako da je Janjevo bilo jako čisto, danas ja sam čekao, neki dan je padala kiša po noći ali čekam kad će kiša, malo da smočite i čudim se kad prođem, pogotovo neka mjesta gdje vidim i Albanci žive tu.

Ispred uz taj ivičnjak, uz kocku, grmlje, trava, neće niko da očisti. To moja majka ili bilo koja Janjevka tada, znači muški nisu čistili, žene su čistile. Za ženu je bruka ako je izašao muž prljav iz kuće. Sjećam se i to kad sam ja već bio svećenik ovde '90-'92. dok je mama bila, pa nekad po blatu tu dok se spustim, zgazim u negdje blato, ostavim cipele van kuće, nema u kuću sa cipelama. To su ćilimi, tepisi, ne daj Bože. I ja izujem se ispred kuće, kad je ona izašla, šta je, usluži me, izađe. Kad se vratim, cipele mi čiste. To se mnogi čudili, da su u Janjevu uvek cipele gostima bile složene i čiste, nafiksane, oprane, znači to je bio taj običaj.

Da se ne izađe iz kuće, ja kažem: "Mama, pa ja opet idem do gore". Kaže ona: "Ne, suvo blato". Znači muški su bili gospoda, što nije bilo dobro, ništa nisu dirali ni pipali, ali kad izađe muško znači on je ogledalo kakva je domaćica. I dijete, i čovek, muž, mora da izađe sređen, skockan, sve i da se vidi kad se uđe u kuću, da je čisto dvorište, da su čiste kuće. Tako da su Janjevske jako pedantne žene, jako sređene i čiste, a i ulice. Znači to je moralo, da ne bi neko prošao pa rekao: "Kakva je ova domaćica? Nije domaćica". Znači nikakva žena.

A sad je obrnuto, i neki dan mi je jedna žena kaže dolje ulicom, čaršija prema kraju, kaže ona: "Nikad nam nije bio". kocka je sve, znači lakše je mnogo da se održava jer je prije bilo zemlja, blato, kaldrma, jedan kamen izađe pa mama ga vrati na mjesto ili bilo ko. Moraš ga staviti na mjesto, danas je lakše mnogo, kocka je. Sad sam ja organizirao traktor da oni ovo počiste, maloprije je došao. Da se počisti dvorište i održavam ja samo koliko mogu ovaj krug, neki dan sam sam išao dolje, rezao to što je obraslo, trnje, skupljao smeće. Pa me gledaju pa se čude: "Don Mato, šta radiš?" "Vi bacate, ja čistim". "Pa opet će da bace". Kažem: "Neće biti toliko".

Tako da sam par puta organizirao te akcije, međutim nema ništa. Čak i norveški ambasador, par puta smo zajedno, bivši. Sadašnji je ovaj direktor OSCE-a, Jan Bratu, organizirali smo čišćenje "Cleaning Janjevo" ali kome, oni ponovo bacaju. Sad meni zanimljivo, pa jede smoki, baci limenku, bacaju, pa kažem: "Zašto bacate?" Pa to je tako, običaj neki i sad ja pokušavam da ih educiram djecu, stavio sam jednu kantu tu u dvorište. Kad god im dam nešto, sladoled, keksić, vojska nam donosi hrvatska te limenke, to kažem vode bočice. "Eno ti tamo, nije ti problem četiri koraka da napraviš, deset, petnaest, dvadeset, samo baci tamo u kantu".

I onda zapalimo ali tako nekada i preko ograde tu kad bude. Uh stalno, stalno skupljam smeće, ja sam postao komunalna kompanija (smeje se). Sad čekam da padne kiša pa to da se smoči malo uz ivičnjake, da uzmem malo lopate sa tom djecom pojedinom i da krenemo da očistimo sve. Jer je sramota, svi nešto čekaju, neko drugi će, pa šta radi Opština, pa kad nije Opština, onda 'ajmo mi. To je

naše, to se nekad nije pitalo, zato kažem. To je bilo čisto Janjevo jer se nije pitalo, to je moje, ja moram voditi brigu. Komunalno imamo i danas, mi imamo skupljanje smeća.

Neće ljudi da plaćaju smeće tri-četiri eura, četiri eura mjesečno, dva puta. Imamo jako lijepi taj kamiončić mali, koji može proći svim ulicama jer Janjevo je, uske ulice. Tri radnika su i onda sam ja to potpisivao ugovore, donosio sam iz Opštine ugovor da potpišu za mjesečno. Srijeda, subota, ide kamion i skuplja smeće, pa šta hoćeš drugo nego ti dođe čovjek, on mora primiti plaću, tvoje smeće i prljavštinu ti uzima. Ne, neće da plaćaju, niti četiri eura jer nema kazne. I to sam ja predlog prije dve godine dao na Opštinu, ko baci smeće da bi ga ja prijavio ili ga neko vidio ili policija, da ga prijave pa 50 eura.

[Intervju se prekida]

Erëmirë Krasniqi: A oko tog ćilima spomenuli ste to, jesu li žene tkale?

Don Matej Palić: Žene su tkale da, žene su tkale ćilime, žene su tkale bošče, žene su tkale raznorazne krpore i to se stavljalalo, uglavnom krpore su bile uske, to su bile dugačke te staze raznorazne boje, od svih mogućih krpa i to se stavljalalo uglavnom po hodnicima ili po stazama. A ćilime su tkale velike ili su se kupovali oni prizrenski ćilimi ili mislim pazarski, oni šareni. I to se stavljalalo nekada, dok nisu došli tepisi. Ali i dan danas imamo pojedini, pojedine obitelji koji stavljaju još uvijek te staze krpore, koje su kvalitetne. I to je peri-deri, ništa, tako da smo svi imali uglavnom to.

I to se pazilo da se ne prlja, da se ne gazi a običaj je bio da se recimo iako se na veče nije bacalo smeće, niti se bacalo što se večeralo pa da se baci vani, nego se to držalo u sobi. Ujutru da se ne, ujutro može ali po noći znači smo bili uglavnom po kućama i nije se nešto vani da se ne baca, da ne izlazi mlada žena koja je rodila ne sme izlaziti vani i tako. Sve su to bili neki običaji, ja mislim dobri i napisao sam to želeći da Janjevačku majku koja je bila radala, imala smisla bez ikakvih uvjeta velikih za život ali je bila strpljiva i u odgajanju djece i u tom ritualu i dnevnom i nedeljnom i mjesečnom.

Sve što je trebalo, sve se radilo uz poštovanje i svekra i svekrve i čoveka, muž ne, tu mu je voda, sređeno mu je, tu je čaša, tu je sve. Kaže: “Ženo daj mi vodu”. (smeje se) Tako da su muški bili ovakvi, ja nisam to mogao razumjeti kasnije kad sam došao, pa vidim čim uđem ili par puta sa jednim istim ljudima sjedim, kako uđem ili izađem, vratim se, dižu se žene. “Šta radite?” “Ah muško”. Kažem: “Zaboravite to”. znači bio je neki patrijarhalni sistem, što su muški uživali u tome. On je mogao i da pije i da radi šta hoće ali nikad ništa ne bi pipnuo. Žene su krečile kuće, žene su sve su žene radile, a muž je morao da radi da bi donio da se živi.

Znači to su bili naši muževi, očevi koji su bili vani uglavnom od svojih obitelji i to se poštovalo. On zarađuje i moramo tatu da poštujemo jer tata nam donosi da jedemo. Naša majka, sjećam se je uvijek govorila: “Budite ponosni”, kaže: “tata nije odnio brašno ni namirnice u komšije nego kod nas kući. To što imamo, to morate biti zadovoljni”. Tako da je to bilo nešto jako veliko i ja sam počeo knjigu još

davno “Janjevačka majka” da malo uzveličam te nepismene žene ali koje su bile velikoga duha, velikog smisla za život i prihvaćanja i strpljivosti. Znači poštivali su od muža, svekra, svekrve, devera, zaove, to sve sve, sve što god hoće, snajka mora da trpi i da nosi.

Erëmirë Krasniqi: Pitala sam za ćilime jer takođe kad gledam ove fotografije iz prošlosti, imaju i ćilime iza.

Don Matej Palić: Iza, kad su se slikali obavezno, da ne bi izašli čerpići⁶. E čerpići nešto, nego su sve stavljali ćilimi i onda bi ruke ovako {pokaže pozu} i to je bilo, slikaju se, to je nešto bilo veliko za slikanje. Ali naši to su, ponos, naši su i davno prije imamo još uvijek, bugarsku smo imali veliku zajednicu. Znači krajem 19-18. stoljeća, početkom 19. naši emigriraju u Bugarsku, u Sofiju, Smolen i Plovdiv i tamo ima još uvijek i danas velike zajednice, Hrvate koji su jedini još drže zajedništvo, Janjevci. Neki se odselili u Hrvatsku, ja sam ih posjetio ‘96. godine, još posle više ne.

Znači to su Hrvati koji su odavde otišli isto za zlato, posao, biznis, tako. Tada su naši ovdje, njihova rodbina recimo majke, očevi i tako imali francuske neke dozvole kao pasoše jer je Bugarska tada valjda pod tim, gdje imamo, moj djed je imao to gdje mu je pisalo “Hrvat”. I znači to je još onda su oni putovali jako puno, čak i do Moskve. Išli su u Argentinu, u Ameriku smo bili, na Titaniku je trebalo da budu dvojica naših, tu jedan Ivkić i još jedan Berišić. Da se ukrcaju, imali su karte, međutim nisu mogli doći do Italije i onda se nisu ovaj, mogli ukrcati. Ali inače su imali karte, još uvijek te karte postoje kod unuka jednog Pere, od tog Tune Ivkića, karta za Titanik koji je trebao ići.

Moj pradjed, od mame djed, on je bio u Americi i brat i tako, oni su, imamo čak i grobove gdje su živeli, naši gdje su sahranjeni i piše sve na hrvatskom. Na groblju imamo spomenike koji su slani iz Amerike u ono doba brodovima, mjesecima, spomenik iz Amerike koji je došao tu za ženu, za majku, za oca, tako. Tako da su u 18. stoljeću i 19. mnogi otišli tamo, imamo dve zajednice tamo u Americi hrvatske, Janjevačke baš. Njihova djeca sad malo govore, zovu nekad i tako sad je to interes omogućeno sve je moguće da se kontaktira pa se vraćaju obiteljski da traže korijene, knjige ovdje. Tako da smo ovaj, još tada, imamo dokumente gdje su naši mnogi tada još pisali se Hrvati, crkveni vjernici Sv. Nikola i tako dalje ovaj putovali po svijetu.

Znači bilo je jako razvijeno ali zato što su bili pametni, mudri, znali su. Moj pradjed je živio tamo, umrla mu je žena ovdje, ostao je moj djed Baško. Njemu neki koji je išao češće za Ameriku, on uzima jednu ženu ovdje, devojkicu, pita: “Marija, hoćeš da se udaš za Kolju? On je u Americi, ima jednog sina ovde”. Ona kaže: “Hoću”. I on uzme, ne zna, ona zna da je taj Kolja, ma Nikola Macukić tamo i ona uzme, sa tim čovekom krene na brod i putovali su tri nedelje. I dođu u Ameriku i uzme tog čovjeka i tamo se rodi moje mame stric Marko. Oni se vraćaju u Janjevo svi i kasnije se rađaju još troje-četvoro djece tu. I tu žive ali ništa to nije bilo upitno, ‘očeš Kolju, ‘oću. Sjedi na brod, on ti plaća kartu, ona dođe tamo i oni

⁶ Cigle od nepečene zemlje, sušene na suncu i ručno oblikovane; bogate su glinom i često su pravljene uz dodatak slame.

se ožene i vjenčaju se u Americi se vjenčali i tako. (smeši se)

Erëmirë Krasniqi: Kakve su bile svadbe ovde?

Don Matej Palić: Svadbe, vrlo velike, značajne, nedeljom. Nedeljom su se svadbe, nikako druge dane, nedjelja i ponedjeljak, znači dva dana je trajala svadba. Prijepodne bi se oni vjenčali u crkvi obavezno, u petak bi se vjenčali u Opštinu, to je bilo tako. Tri dana prije dolaze u crkvu mladenci na pouke bračne i to je tako. To se znalo da moraju obaviti to, onda se vjenčaju u petak u Opštinu, u nedjelju se vjenčaju u crkvu u devet sati. Onda se vraća svako svojoj kući, e onda se nosi bakšiš, poklon kod mladenca. U dva sata ide iz mladićeve kuće, iz mladenceve kuće idu po mladu i onda se daje miraz mladoj što je, i tamo se slavi oproštaj od kuće. Tako rodbina njezina, onda ona odlazi kod, nastavlja se svadba kod mladića.

Erëmirë Krasniqi: Da li ima neki običaj koji se gajio samo u Janjevu?

Don Matej Palić: Samo u Janjevu? Da, da, da veliki običaj. To je bila recimo posebno ovan, tada a sada ne, ovnu su se stavljale jabuke pa kad bi se došlo po mladu, onda se iznese neka druga mlada pa on pita: "Nije ta, ja imam ovu". E onda dok se iznese pa su to posebni blagoslovi roditelja, to još uvijek gaje naši u Zagrebu, da roditelji, otac i majka blagoslove mladu da može ići u brak. E onda su bile posebne pjesme i cure koje su rodbinski vezane sa njom ili prijateljice, one se sve skupe i onda idu iza nje. Praktički roditelji blagoslove, onda dolaze te djevojke, cure, prijateljice i rodbina i oni daju.

A prije toga imamo dosta tih običaja. Dok se oni već vere, zaruče, onda ide četvrtak, *boja* i tako. To su dugački običaji. Moj brat je nešto od toga pokušao u Zagrebu kada se ženio sa snajom, da nešto napravi pa smo nešto uspjeli ali ja sam to isto kažem napisao nešto, i volio bi da ponovo nešto vrate. To nije samo običaj nego je to više druženje i upoznavanje obitelji. Od mladića idu kod ženske, daruju, donose darove, šta kome sve od rodbine pa onda ona spremi u velikom koferu tada poklone za njegove. Onda on nosi to pa se pokazuje, pa žene gledaju šta je kome dala i kako.

Znači to su duge pripreme za te svadbe i za poklone, treba spremi i novac. Znači nije to išlo brzo kao danas, sad hoćemo da se vjenčamo, hoćemo. Ne, nego se moralo znati šta se sprema. Tako da je bilo slučajeva kada se te pripreme događaju, da su babe se, jer nije zadovoljna što je otišla za ovoga, ova za onoga, pa su se babe umiješale. Onda bi našli, onda bi dečkima postalo interesantna ta devojka koja je spremila se da se uda. Čuje se, svi se znamo, e onda postane interesantno dečkima. Onda kažu: "Pa gdje je bio prije?" Ali čim se sprema za udaju onda je interesantna. Onda se žene umešaju tako da je bilo, znalo se i prije nego dođe do zaruka ili kad se zaruči, postane interesantno za nekog drugog, odna znali su da raskinu te zaruke i ugovore.

Ali sve je to opet išlo preko crkve. Znači ako su se zaručili, onda je moralo da dođe ovdje pa da se raskinu pa da se vrate te stvari, pokloni i tako. Velika ceremonija, ali značajna, dobra više zbog upoznavanja. Onda kad mlada dođe u kuću mora u cipelu da ima pare, pa onda najmlađi dever ili bilo ko od muških mora da se podigne na stolicu, pa onda svekrvu dižu na stolicu pa ona daje pare. Ljubi

se ruka svakome i svako ima para. Znači to se spremaju i mnogo je troškova bilo jer mora svakome kome poljubi ruku da ima pare unutra da joj da. E onda se tu skupi para *ohoho*, tako da su svadbe bile interesantne.

Erëmirë Krasniqi: Don Mate, da li imate nešto za kraj, nešto što mi nismo Vas pitali ali bi bilo dobro da...

Don Matej Palić: Pa evo ne znam šta bi, to je bilo puno interesantnih stvari ima oko Janjeva vezano za te sve običaje i te prizrenske pjesme. Recimo mi nemamo svoj folklor, imamo uglavnom skopljen od tih različitih uticaja ovih lokalnih ovdje. Tako da neko se, znaju se ljudi začuditi kako mi pjevamo sve pjesme, znači makedonske, dalmatinske, kosovske, prizrenske. Nešto sam ja sastavio te neke poeziju pa ćemo sad vidjeti da uglazbimo nešto. Imamo neke muzičare naše u Hrvatskoj koji bi mogli nešto da naprave. Znači imamo neki sedmotaktovni ritam i plesa i svadbe i kola uglavnom igramo, nemamo taj hrvatski ples ili šta ja znam, valcere, nego imamo uglavnom kola.

I to se i dalje gaji kod nas jer imamo taj neki istočnjačko-bizantski melos u uhu i mi jako puno pjevamo jako visoko pjevno. Svi smo uglavnom muzički obdareni, znači to je rijetko ko Janjevac da ne pjeva, e sad ja mislim da je to ova konfiguracija, podneblje, zrak, mi smo sedamsto četrdeset metara crkva nadmorske visine. I tu je jedna struji jedan, cirkulira kako je kotlina, kroz mjesto onda tu struji taj zrak koji nam daje jednu fonetiku i čistoću glasa. Tako da mi jako puno pjevamo, jako puno i pričamo jako brzo, visoko pričamo što je zanimljivo za kažem, za ovo podneblje.

E sad to bi trebalo sve nekako početi gajiti i da se sačuva jer mnoge stvari nažalost mi nemamo u pisanom obliku. Nešto imamo fotografije ali nemamo pisano. Zašto? Niko nije pisao, smatralo se da ćemo uvijek tu biti i onda se prenosilo to usmeno, s koljena na koljeno. Tako da mnogi ljudi još uvijek znaju, ja sam neke snimio i moram još nešto da obavim da bi se sačuvao taj neki trag. Ovo što vi radite i što bismo mi zapravo sami trebali, jer ova monografija je jedan dio, kronološki nije to uređeno nego je to jako puno se radilo na njoj. Taj profesor Čolak naš koji je bio u Padovi, on je puno skupljao materijala. Međutim...

Erëmirë Krasniqi: On je bio odavde?

Don Matej Palić: On je bio iz Janjeva. Međutim bilo je nešto materijala je njegova kćerka kad je on umro dala hrvatskom Filozofskom fakultetu, lingvistički smjer. Ne znam zašto da nije dala da se to objavi, međutim evo, kažem taj biznis i ta sve skupa što se događalo ovih zadnjih godina 40, 30-40 i iseljavanje i sve, valjda smo mi malo i zaboravili na ono što je vrijedno. Pa onda je briga gdje ću, šta ću, kako ću, gola egzistencija, briga za materijalni taj život i praktički za ognjište i obitelj, nekako smo zaboravili mnoge neke stvari. Tako da mislim da ćemo, evo sad će doći tu mnogi za Malu Gospu sada za ovaj osmi-deveti pa smo već, počeli smo malo kroz te smotre, kroz kulturološki taj jedan vid da probudimo neke ljude i da vidimo šta sve ko drži po kućama. Da nekako to skupimo na jedno mjesto, neku građu i da bismo malo oformili i muzej i kulturu, da se to napiše, da se dadne da se zna ko smo,

šta smo i šta je zapravo bilo vrijedno i dobro ovdje.

Erëmirë Krasniqi: Hvala Vam puno.

Don Matej Palić: Hvala i vama na trudu, pa kad izađe nešto, javite mi da znam šta dalje, da znam šta dalje da radim.